

เอกสาร และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเพื่อศึกษาผลของการใช้สื่อการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ที่มีต่อพฤติกรรมการ
รับผิดชอบของเด็กอนุบาล ผู้วิจัยได้ศึกษาหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนโดยใช้สื่อการเรียนรู้
3. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักการเรียนรู้ของเด็กอนุบาล

ธรรมชาติของเด็กอนุบาล เป็นวัยที่มีความอยากรู้อยากเห็น สนใจต่อสิ่งแวดล้อม
ไม่ชอบอยู่เฉยๆ ชอบการเลียนแบบและต้องการการยอมรับจากผู้ใหญ่ สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ
ได้อย่างรวดเร็ว แต่มีช่วงความสนใจสั้น ๆ ไม่สามารถเก็บอารมณ์หรือความรู้สึกได้ ฉะนั้นสภาพ
แวดล้อมรอบตัวเด็กจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง อิริคสัน (Erikson, 1968) กล่าวว่า เด็กวัย 3-5
ขวบเป็นวัยที่เด็กกำลังเรียนรู้ต่อสภาพแวดล้อมรอบตัวได้ดี หากสภาพแวดล้อมดีจะช่วยเสริมสร้าง
ให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่ตั้งใจ หากสิ่ง
แวดล้อมไม่เหมาะสม เด็กจะเกิดความคับข้องใจ มองโลกในแง่ร้าย ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง
ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อชีวิตและอนาคตของเด็กต่อไป เด็กวัยนี้มีพัฒนาการทางด้านสติปัญญามากที่สุด บลูม
(Bloom, 1981) กล่าวว่า เด็กอายุ 1 ปี จะมีการพัฒนาด้านสติปัญญาร้อยละ 20 เด็กอายุ 4 ปี
จะพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 50 และ เมื่ออายุ 6 ปี จะพัฒนาได้ถึงร้อยละ 75-80 เพียร์เจต์
(Piaget, 1966) กล่าวถึงพัฒนาการทางด้านสติปัญญา โดยมีความเชื่อว่าพฤติกรรมต่าง ๆ เกิด
จาก วุฒิภาวะ (Maturation) ประสบการณ์สะสม (Experience) การถ่ายทอดจากสังคม
(Social transmission) และกฎของความสมดุล (Equilibration) ซึ่งอธิบายได้ว่า มนุษย์

เกิดขึ้นมาพร้อมวุฒิภาวะซึ่งจะพัฒนาขึ้นตามระดับอายุ ตามประสบการณ์ที่ได้รับ คำนิยามที่ถ่ายทอดมาจากสังคม และพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ก็เพื่อปรับโครงสร้างความคิด ความเข้าใจให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เด็กจะเริ่มซึมซับประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อม ปรับโครงสร้างทางสติปัญญาให้สอดคล้องกันเพื่อที่เด็กจะเรียนรู้และเข้าใจตรงกับสภาพแวดล้อมของตน เด็กจะเรียนรู้สิ่งต่างๆรอบตัว โดยอาศัยขบวนการทำงานของโครงสร้างทางสติปัญญา โดยจะพัฒนาไปตามลำดับขั้น ซึ่งอัตราของพัฒนาการจะมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคล เนื่องจากสิ่งแวดล้อมของเด็กเอง

เพียร์เจต์ จัดแบ่งระดับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญา เป็น 4 ขั้น ตามลำดับอายุ คือ

1. ขั้นรับรู้จากประสาทสัมผัส และการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage)

อายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ปี เป็นขั้นที่เด็กเรียนรู้โดยการใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ เช่น ปาก ตา หู เด็กจะเรียนรู้จากวัตถุสิ่งของหรือสิ่งที่มีตัวตนสามารถสัมผัสจับต้องได้ และมีพฤติกรรมในรูปของการเคลื่อนไหวพื้นฐาน

2. ขั้นความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ (Preoperational Stage) ระยะ 2-6 ปี

เป็นขั้นที่เด็กเริ่มเรียนรู้ภาษาเข้าใจการสื่อสาร ทำทาง เรียนรู้สิ่งต่างๆได้ดีขึ้น แต่ยังอาศัยการรับรู้สามารถเข้าใจสัญลักษณ์ต่าง ๆ รู้จักความคิด ความฝัน แต่ยังไม่สามารถคิดหาเหตุผล หรือยกเหตุผลมาอ้างอิงได้เด็กจะมีความเชื่อในความคิดของตนเองมากที่สุด เนื่องจากการยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางสามารถเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ และมีปฏิริยาต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว แต่ไม่สามารถคิดย้อนกลับได้

3. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operational Stage) เป็นระยะที่เด็กมีอายุ 7-11 ปี เด็กจะพัฒนาไปถึงนามธรรม จะเข้าใจเรื่องราว จำนวน และมีเหตุผลในเรื่องต่าง ๆ เข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น

4. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม (Formal Operational Stage) คือช่วงของเด็กอายุระหว่าง 11-15 ปี เด็กรู้จักคิดหาเหตุผลและเรียนรู้เกี่ยวกับนามธรรมได้ดีขึ้น สามารถตั้งสมมติฐานและแก้ปัญหาได้ สามารถใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลและเข้าใจความคิดของตนเองและผู้อื่น

การจัดแบ่งระดับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียร์เจต์มีความคล้ายคลึงกับ บรูเนอร์ (Bruner, 1966) กล่าวคือ บรูเนอร์ ได้แบ่งพัฒนาการออกเป็น 3 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 Enactive Stage ขั้นการเรียนรู้ด้วยการกระทำ ซึ่งเปรียบได้กับขั้น Sensorimotor Stage คือเด็กจะเรียนรู้ด้วยการกระทำมากที่สุด

ขั้นที่ 2 Iconic Stage ซึ่งเปรียบได้กับขั้น Preoperational Stage ของเพียร์เจต์ จะเกี่ยวข้องกับขั้นก่อนเกิดสิ่งเกิด และการคิดแบบนึกรู้เอง (Intuitive Thought) เด็กวัยนี้จะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นความจริงมากขึ้น เกิดความคิดจากการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่มีความสามารถคิดได้อย่างลึกซึ้งเหมือนกับขั้น Concrete Operation Stage

ขั้นที่ 3 Symbolic Stage เป็นขั้นพัฒนาการสูงสุดของบรูเนอร์ ซึ่งเด็กสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งของ สามารถเกิดความคิดรวบยอดในสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่จับต้องได้ มีความสามารถคิดได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งเปรียบได้กับขั้น Operation Stage ของเพียร์เจต์ เด็กสามารถคิดหาเหตุผล เข้าใจสิ่งที่ เป็นนามธรรม และสามารถแก้ปัญหาได้

จึงเห็นได้ว่าเด็กวัยอนุบาล 2-6 ปี นั้น ยังยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง ไม่สามารถเข้าใจสิ่งที่ เป็นนามธรรม แต่สามารถเลียนแบบหรือมีปฏิริยากับสภาพแวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว ฉะนั้นการเรี ยนรู้ของเด็ กวัยนี้จึงต้องใช้สิ่งที่ เป็นรูปธรรมให้เด็กสามารถ เห็น สัมผัส และต้องได้ เรียกว่า การเรี ยนรู้โดยการกระทำ (Learning by doing) รวมทั้งจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรี ยนรู้ให้มากที่สุด เพราะสภาพแวดล้อมเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กตอบสนอง เป็นพฤติกรรมซึ่งได้จากการเรี ยนรู้ เพียร์เจต์อธิบายว่า เมื่อแรกเกิดเด็กไม่มีพฤติกรรมอะไรมากนัก เพราะเด็กยังไม่ค่อยได้เรี ยนรู้จากสภาพแวดล้อม เมื่อเด็กโตขึ้นจึงมีพฤติกรรมมากขึ้น เพราะได้เรี ยนรู้จากการค่อย ๆ สะสมการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมในสถานการณ์ต่าง ๆ (Piaget, 1966)

เด็กวัยอนุบาลเป็นวัยที่ไม่ชอบอยู่นิ่งเฉย มีความอยากรู้อยากเห็น ชอบสำรวจตรวจค้นหา คำตอบด้วยตนเอง ดังนั้นการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เด็กวัยนี้ได้เรี ยนรู้จึงควรเป็นสิ่งที่สามารถ กระตุ้นความสนใจของเด็กให้เกิดการเรี ยนรู้ แล้วตอบสนองด้วยการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ให้ปรากฏ โดยใช้หลักการเรี ยนรู้ของ ธอร์นไดค์ และหลักการของ สกินเนอร์ (ปิยธิดา ขจรชัยกุล, 2537) ดังต่อไปนี้

หลักการเรี ยนรู้ของ ธอร์นไดค์ (Thorndike) ได้แก่

1. กฎแห่งการฝึก (Law of Exercise) ตามกฎนี้เด็กแต่ละคนควรมีโอกาสที่จะทำซ้ำแล้วซ้ำอีก หรือทำอย่างถูกต้องและบ่อยๆ ถ้าหากเขาจะเรี ยนรู้อะไรนั้นๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยหรือที่เรียกว่า " การฝึกทำให้เกิดความสมบูรณ์ "

2. กฎแห่งผล (Law of Effect) ตามกฎนี้กล่าวว่าเด็กจะเรี ยนรู้ได้ต้องประกอบไปด้วยความพอใจ และความยินดีซึ่งจะทำให้เด็ก เกิดความพยายามที่จะเรี ยนต่อไป

3. กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) ตามกฎนี้หากอวัยวะทางกายรวมทั้ง อารมณ์ จิตใจ สมอง มีความพร้อมที่จะตอบสนอง ก็จะทำให้เด็กพร้อมที่จะเรียนได้ดี

หลักการเรียนรู้ของ สกินเนอร์ (Skinner) ได้แก่

1. เงื่อนไขของการตอบสนอง (Operant Conditioning) พฤติกรรมส่วนมากของมนุษย์ประกอบด้วย การตอบสนองที่แสดงออกมา พฤติกรรมจะเกิดขึ้นบ่อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับอัตรา การตอบสนอง หรืออัตราการแสดงออกของพฤติกรรม

2. การเสริมแรง (Reinforcement) เมื่อสิ่งมีชีวิตมีการตอบสนองผู้ฝึกสามารถให้สิ่งเร้าใหม่ซึ่งเป็นการให้อัตราการตอบสนองเปลี่ยนแปลงเรียกว่า "ตัวเสริมแรง" (Reinforcer) สำหรับเด็กๆ ตัวเสริมแรงอาจเป็นคำชมเชย หรือรางวัลเล็กๆ น้อยๆ ตลอดจนการได้รับรู้ผลแห่งการกระทำของตนว่าถูกต้อง ก็เป็นตัวเสริมแรงที่ดีประการหนึ่ง

ฉะนั้นเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้วยการกระทำมากที่สุดนอกจากจะต้องจัดสภาพแวดล้อมที่จูงใจให้เด็กอยากรู้ อยากเห็นอยากสัมผัสและต้องแล้ว ยังจะต้องมีการชักจูงและส่งเสริมเด็กให้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยความเต็มใจอีกด้วย โดยเฉพาะในเด็กวัยอนุบาล

ความรับผิดชอบ

ความหมายของความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความหมายไว้ในทัศนะต่าง ๆ กัน พอสรุปได้ดังนี้

การยอมรับตามผลดี ผลเสียในกิจกรรมหรืองานที่ได้กระทำไป (ชวาล แพรัตกุล, 2514; ธงชัย ลักคนสุวรรณ, 2517; จรูญ สุภาพ, 2520; อรทัย จันทวิธานุวงศ์, 2523; ชานาญ นิสารัตน์, 2524; พิจิตรา พงศ์จินดากร, 2525; กันชา ประสงค์เจริญ, 2526; สุปราณี ศรีไสคำ, 2531; ภัสรา อรุณมีศรี, 2533)

การปฏิบัติตามหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค (ยุพา อาเนนทสิทธิ์, 2515; จิตรนาถ กীরติเสวี, 2516; คณีย์ งามมานะ, 2518; ภิญโญ สาขร, 2519; ยาวใจ รีละชาติ, 2521; ชีชชัย เม่าพงษ์, 2522; วัฒนา สิงห์สัมฤทธิ์, 2527; บุญยง จารุจิตร, 2528; จิรศักดิ์ นาคเสวี, 2529)

สำหรับในต่างประเทศได้มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบไว้ ดังนี้

บราวน์ และ คอห์น (Browne and Cohn, 1958) ได้สรุปลักษณะของความรู้สึก
รับผิดชอบว่ามีความไวใจได้ มีความคิดริเริ่ม ความไม่ทอดทิ้งต่ออุปสรรค ทำตนแข็งขันมีความเชื่อมั่น
ในตัวเองปรารถนาที่จะทำให้อีกกว่าเดิม ผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน คือผู้ที่มีความสามารถ
ปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงไปตามเป้าหมาย มีความซื่อสัตย์สุจริต และตรงต่อเวลา

ฟังก์ และ แวกแนลส์ (Funk and Wagnals, 1961) กล่าวว่าความรับผิดชอบ
คือ การแสดงออกถึงการรับผิดชอบในการกระทำของตน มีความซื่อสัตย์ไวใจได้สามารถทำ
หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังหมายถึง ความสามารถในการตอบสนองต่อ
หน้าที่ หรือข้อตกลงที่ตั้งไว้

กอร์ดอน (Gordon, 1963) อธิบายลักษณะความรับผิดชอบว่าได้แก่ลักษณะพฤติกรรม
ที่มีความเพียรพยายามและตั้งใจปฏิบัติงาน จดจ่อกับงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จหรือมุ่งมั่นในงานที่
กระทำแม้จะมีอุปสรรค เป็นคนที่ไวใจได้ เป็นที่พึ่งพาอาศัยได้ รับผิดชอบงานอย่างจริงจัง

แคทเทล (Cattell, 1963) กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการ
รับผิดชอบสูงไว้ว่า คือบุคคลที่รับผิดชอบในหน้าที่ มีความบากบั่นพากเพียร ถือศักดิ์ศรียึดมั่นในกฎเกณฑ์
ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่ำคือ คนที่ถือความสะดวกเป็นเกณฑ์มักหลีกเลี่ยงข้อบังคับ

ฟลิปโป (Flippo, 1966) สรุปความหมายของความรับผิดชอบว่าเป็นความผูกพัน
ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้และความสำเร็จนี้ เกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ คือ
พันธะผูกพัน หน้าที่การงาน และวัตถุประสงค์

สมิท (Smith, 1968) ได้ให้คำจำกัดความของความรับผิดชอบของบุคคลไว้ว่า
ความรับผิดชอบเป็นแนวโน้มของบุคคลที่จะรู้สึกหรือกระทำต่อสถานการณ์ หรือบุคคลที่ได้รับมอบหมาย

แซนฟอร์ด (Sanford, 1970) อธิบายบุคคลที่มีความรับผิดชอบสูงว่า จะสามารถ
ปฏิบัติหน้าที่การงาน หน้าที่ทางสังคม หน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อตนเองต่อบิดามารดาญาติพี่น้องบุคคลทั่วไป
ต่อประเทศชาติอย่างดีที่สุดและเต็มความสามารถ ความรับผิดชอบเป็นลักษณะหนึ่งของมนุษย์ที่
สามารถพัฒนาได้

กู๊ด (Good, 1973) อธิบายความรับผิดชอบต่อสังคมว่า หมายถึง คุณธรรมซึ่งเป็น
ความคิดรวบยอดในความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี อันเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง ควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออก
เพื่อสนองความปรารถนา สามารถมองเห็นว่าอะไรเป็นสิ่งพึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่ และพร้อมที่

จะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดลอมมากระดับ

จากความหมายของความรับผิดชอบ ที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบเป็นลักษณะของบุคคลที่มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่วางไว้โดยมิได้มีการถูกบังคับเข้มงวดจากผู้อื่น

ประเภทของความรับผิดชอบ

มีผู้จัดแบ่งประเภทของความรับผิดชอบไว้หลากหลาย เช่น

คู่มือการปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมพื้นฐานเรื่องความรับผิดชอบ (คู่มือการปลูกฝังและสร้างเสริม ฯ, ม.ป.ป) แบ่งความรับผิดชอบเป็น 4 ด้านดังนี้

1. ความรับผิดชอบในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึงการที่นักเรียนศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหมายด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน เข้าห้องเรียน และส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลา เมื่อมีปัญหา หรือไม่เข้าใจบทเรียนก็พยายามศึกษาค้นคว้า ซักถามอาจารย์ให้เข้าใจ เมื่อทำแบบฝึกหัดผิดก็ยอมรับว่าทำผิด แล้วพยายามแก้ไข ปรับปรุงให้ถูกต้องด้วยตนเอง
2. ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา หมายถึงการที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสถานศึกษา รักษาผลประโยชน์ เกียรติยศ ชื่อเสียงของสถานศึกษา ช่วยกันรักษาความสะอาดของสถานศึกษาไม่ขีดเขียนโต๊ะเรียน หนังสือเรียน ห้องน้ำห้องส้วม แต่งเครื่องแบบนักเรียนเรียบร้อย ไม่ทะเลาะวิวาทกับโรงเรียนอื่น คอยตักเตือนเพื่อนที่หลงผิดอันจะทำให้โรงเรียนเสียชื่อ เมื่อโรงเรียนต้องการความร่วมมือหรือความช่วยเหลือก็เต็มใจให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนตามความสนใจ และความสามารถของตนเพื่อสร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียน เช่นเป็นนักกีฬา แต่งคำขวัญเรียงความ กลอน เพลง ฯลฯ
3. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึงการที่นักเรียนมีความตั้งใจช่วยเหลืองานต่างๆ ภายในบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันตามความสามารถของตน และรู้จักแสดงความคิดเห็นปฏิบัติตนเพื่อความสุขและชื่อเสียงของครอบครัว ช่วยแก้ปัญหา การที่สมาชิกภายในครอบครัวไม่เข้าใจกันเมื่อมีปัญหาที่ปรึกษาและให้พ่อแม่ทราบปัญหาของตนทุกเรื่องช่วยครอบครัวประหยัดไฟฟ้า น้ำ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ในบ้าน

4. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึงการที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและสังคม บำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนอย่างเต็มความสามารถ ช่วยลดส่งผลกระทบของบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม ให้ความรู้ความสนุกสนาน เพลิดเพลินแก่ ประชาชนตามความสามารถของตน ช่วยคิดและแก้ปัญหาต่างๆ ของสังคม เช่น ความสกปรก การจราจร เสี่ยงภัย รักษาของสาธารณะ ฯลฯ

พิจิตรา พงศ์จินดากร (2525) แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึงลักษณะดังนี้

- 1.1 รู้จักระวังรักษาสุขภาพ อนามัย ของตนให้สมบูรณ์เสมอ
- 1.2 ตั้งใจเล่าเรียน หมั่นใฝ่หาความรู้
- 1.3 ประพฤติตนให้เหมาะสม ละเว้นความชั่ว
- 1.4 รู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น
- 1.5 มีความประหยัด
- 1.6 สามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ
- 1.7 ตรงต่อเวลา
- 1.8 สามารถควบคุมตนเองได้
- 1.9 พึ่งตนเอง

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่

- 2.1 ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง
 - 2.1.1 ปฏิบัติตามระเบียบของสังคม
 - 2.1.2 รักษาทรัพย์สินสมบัติของสังคม
 - 2.1.3 ช่วยเหลือผู้อื่น
 - 2.1.4 ให้ความร่วมมือกับผู้อื่น
- 2.2 ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่
 - 2.2.1 เคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง
 - 2.2.2 ช่วยเหลืองานบ้าน
 - 2.2.3 รักษาชื่อเสียงของครอบครัว

2.3 ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู อาจารย์ ได้แก่

2.3.1 ตั้งใจเรียน

2.3.2 เชื่อฟังครู/อาจารย์

2.3.3 ปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน

2.3.4 รักษาสมบัติของโรงเรียน

2.4 ความรับผิดชอบต่อเพื่อน

2.4.1 ช่วยตักเตือนแนะนำเพื่อนที่หลงผิด

2.4.2 ช่วยเหลือเพื่อนอย่างเหมาะสม

2.4.3 ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด

2.4.4 ไม่ทะเลาะกัน ไม่เอาเปรียบเพื่อน

2.4.5 เคารพสิทธิ ชิงกันและกัน

คณะกรรมการจัดทำคู่มือ การปลูกฝังค่านิยมของกลุ่มนักบริหาร กลุ่มสื่อมวลชน

กลุ่มสมาคมมูลนิธิ และกลุ่มพนักงานกำลังคน (2526) โดยกลุ่มสื่อมวลชนได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึงการรู้จักหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ให้
ลุล่วงอย่างดีที่สุด โดยทำงานในหน้าที่ของตนให้ลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพและทันเวลาที่กำหนด ฝึก
ตนให้เป็นคนตรงต่อเวลาอยู่เนืองนิจ
2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึงการรู้จักฐานะและหน้าที่ของตนที่มีต่อครอบครัว
และปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม โดยสามารถปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมแก่ฐานะ และหน้าที่ของตนใน
ครอบครัวและร่วมกิจกรรมของครอบครัว
3. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึงรู้จักฐานะและหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง
ที่มีต่อสังคม และปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม โดยให้ตระหนักและ
ยอมรับว่า ประโยชน์จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดประโยชน์ส่วนรวม และไม่ละเลยที่จะเสียสละประโยชน์
ส่วนตน และกระทำในสิ่งที่จะรักษาหรือยังให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม

กลุ่มสมาคมมูลนิธิ (2526) ได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 3 ประเภทเช่นเดียวกัน
แต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึงการสำนึกในหน้าที่และบทบาทของตนเอง
โดยการทำงานในหน้าที่ให้สำเร็จด้วยตนเองยอมรับข้อบกพร่องและชี้ตนนำไปแก้ไขแสวงหาแนวทาง

เพื่อความก้าวหน้าของงานในหน้าที่อยู่เสมอ

2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึงการตระหนักในหน้าที่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับบทบาทเพื่อความเจริญและความสุขของครอบครัว โดยการทำตามบทบาทหน้าที่ของตน ปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบต่อครอบครัว และทำให้ครอบครัวมีความสุขความเจริญ

3. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึงการรับบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อส่วนรวมเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม โดยการปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม และชักจูงบุคคลอื่นให้ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อความผาสุกของสังคม

กลุ่มพัฒนากำลังคน (2526) แบ่งความรับผิดชอบเป็น

1. ความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัว หมายถึงความรับผิดชอบในการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว โดยมีเป้าหมายแน่ชัดว่าจะดำเนินชีวิตของตนเองไปเช่นไร พยายามเสริมสร้างความรู้และทักษะต่างๆ อันจำเป็นในการดำเนินชีวิตตามแผนที่วางไว้ด้วยความอดสาหะวิริยะ มุ่งมั่นเพื่อตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จโดยสามารถวางแผนชีวิตตนเองได้ โดยคำนึงถึงความสามารถของตนเอง สามารถดำเนินชีวิตตามแผนที่วางไว้ได้เป็นผลสำเร็จ

2. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน หมายถึงความรับผิดชอบในการวางแผนการทำงานของตนได้อย่างมีขั้นตอน และสามารถดำเนินการโดยใช้ความสามารถส่วนตน ปฏิบัติงานตามแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการมีความเข้าใจและสามารถวางแผนการทำงานได้อย่างมีขั้นตอน มีความสามารถทำงานตามแผนงานที่วางไว้ได้สำเร็จและมีประสิทธิภาพ ขอมรับผลของการทำงานและสามารถปรับปรุงแก้ไขแผนงานให้ดีขึ้น

พัฒนา สิ่งสัมฤทธิ์ (2527) แบ่งความรับผิดชอบเป็น

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน หมายถึงการปฏิบัติหน้าที่การงานของตนด้วยความเอาใจใส่ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรคไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบและป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

2. ความรับผิดชอบต่อตนเองหมายถึง การรักษาป้องกันตนเอง ให้ปลอดภัยจากอันตรายโรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามสมควรแก่ฐานะ หมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ

3. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หมายถึงการปฏิบัติกิจกรรมของหมู่คณะครอบครัว โรงเรียนและชุมชนอย่างเต็มกำลังความสามารถ ร่วมมือแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ประพฤติและปฏิบัติตนตามกฎหมายงดเว้นการกระทำการอันเป็นผลเสียหายแก่ส่วนรวม ดูแลทรัพย์สินสมบัติสาธารณะ และสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่ส่วนรวม

4. ความรับผิดชอบในการกระทำของตน หมายถึงการยอมรับผลการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองแก่ผู้อื่น พร้อมทั้งจะปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ใต้อำนาจให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้เกิดผลดี

ประภัสสร ไชยชนะใหญ่ (2529) แบ่งความรับผิดชอบเป็น

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึงการรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตรายโรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาสกิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามควรแก่ฐานะ จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่เหมาะสมและหมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ

2. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน หมายถึงการปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเอาใจใส่ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค ไม่ย่อท้อมีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ตรงต่อเวลา ไม่ละเลงทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงการงานของตนให้ดียิ่งขึ้น รู้จักวางแผนงาน และป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

พรรัตน์ แก่นทอง (2529) แบ่งความรับผิดชอบเป็น

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึงการรับรู้ฐานะบทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะต้องดำรงตนให้อยู่ในฐานะที่สามารถช่วยตนเองได้ รู้จักว่าอะไรถูกอะไรผิดยอมรับผลของการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย เพราะฉะนั้นบุคคลที่มีความรับผิดชอบในตนเองย่อมใต้อำนาจให้รอบคอบก่อนว่าสิ่งที่ตนจะกระทำลงไปนั้นจะมีผลเสียหรือไม่ และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่จะทำให้เกิดผลดีเท่านั้น

2. ความรับผิดชอบต่อสังคมหมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น และมีส่วนร่วมต่อสวัสดิภาพของสังคมที่ตนดำรงอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกพันเกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่าง ตั้งแต่สังคมขนาดเล็ก จนถึงสังคมขนาดใหญ่

พีชรา บุญลาภ (2529) กล่าวว่าความรับผิดชอบมี 2 ประเภท ได้แก่

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน หมายถึงการปฏิบัติหน้าที่การงานของตน ด้วยความเอาใจใส่ ซื่อสัตย์ เพียรอดทนต่ออุปสรรคไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้ง หลีกเลียง พยายามปรับปรุงให้ดีขึ้น รู้จักวางแผนงานและป้องกัน ความบกพร่อง เสื่อมเสียในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

2. ความรับผิดชอบในการกระทำของตน หมายถึงการยอมรับผลของการกระทำ ของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบต่อตนเองให้ผู้อื่น พร้อมทั้งจะปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ผลดียิ่งขึ้นได้ตรงใจให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้ เกิดผลดีและกล้าเผชิญต่อความจริง

จากการศึกษาความหมายและการจัดประเภทต่างๆ ของความรับผิดชอบแล้วสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่วางไว้อย่างมุ่งมั่น โดย ความหมายของหน้าที่นั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ชนิดคือ หน้าที่การงานและหน้าที่ทางสังคม หน้าที่ การงานหมายถึงงานที่เกิดจากตนเองเป็นผู้กำหนด หรือตกลงใจที่จะทำเองรวมทั้งงานที่ได้รับ มอบหมายจากผู้อื่น ส่วนหน้าที่ทางสังคมนั้นหมายถึงหน้าที่อื่น ๆ ที่ไม่ใช่การทำงาน แต่เป็นหน้าที่ ที่จะปฏิบัติทั้งต่อตนเอง ต่อบิดามารดา ญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ เพื่อน บุคคลทั่ว ๆ ไป และต่อ ประเทศชาติ เป็นต้น

ฉะนั้นจึงสามารถสรุปลักษณะของความรับผิดชอบได้ 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึงการจัดปัญหาทุกชนิดที่ทำให้ตนเอง เป็นทุกข์ เช่นการรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากภัยอันตราย โรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้ แข็งแรง รวมทั้งรู้จักหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติหน้าที่การงานของตนเองให้ลุล่วงไปอย่างมี ประสิทธิภาพ ทันเวลากำหนดตรงต่อเวลา

2. ความรับผิดชอบต่อสังคมหรือส่วนรวม หมายถึงรู้จักฐานะหน้าที่ความรับผิดชอบ ของตนเองที่มีต่อสังคม อันได้แก่ความรับผิดชอบต่อครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ประเทศชาติ และ บุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม

ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

อุพา อานันท์สิทธิ์ (2515) ได้ศึกษาถึงลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการ รับผิดชอบไว้ว่า คือบุคคลที่รับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความบากบั่น พากเพียร ถือศักดิ์ศรี ยึดมั่นในกฎเกณฑ์

นิคม ตั้งคะพิภพ (2516) กล่าวว่า เป็นบุคคลที่เชื่อถือได้มี ทริ โอดีปะ มีการวางแผนก่อนลงมือทำงาน มีความรับผิดชอบและละเอียดรอบคอบ รักความก้าวหน้า พึ่งตนเองได้

อภิสิทธิ์ วงษา (2517) กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบว่า ต้องมีความบากบั่นพากเพียร ถือศักดิ์ศรี ยึดมั่นในกฎเกณฑ์ โดยมีลักษณะพฤติกรรมดังนี้ คือ ตรงต่อเวลา พยายามทำงานให้เสร็จ ติดตามผลงานเสมอ ยอมรับความผิดพลาด รักษาชื่อเสียงเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความซื่อสัตย์รักษาคำพูดตั้งใจทำงานมีระเบียบวินัย รู้จักวางแผนงานเต็มใจทำงาน ซนขันแข็ง เชื้อมั่นในตนเอง ปฏิบัติตามหน้าที่โดยเคร่งครัด

อรทัย โสภา (2533) ได้สรุปลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบว่า มีลักษณะดังนี้

1. เป็นคนตรงต่อเวลา
2. มีความละเอียดรอบคอบ
3. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
4. มีความเพียรพยายามใช้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่
5. เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์และมีวินัยในตนเอง
6. มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว
7. ยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น
8. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา
9. ไม่ปดงานที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ ไปให้ผู้อื่น
10. ช่วยเหลือกลุ่มในการที่จะทำกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

จากลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบดังกล่าวแล้ว ได้มีผู้สรุปลักษณะพฤติกรรม ที่บ่งชี้ถึงความรับผิดชอบของบุคคลไว้ดังนี้ ---

อรทัย จันทวิธานวงศ์ (2523) กล่าวว่าความรับผิดชอบสามารถแสดงออกในรูปแบบของพฤติกรรมต่อไปนี้

1. เอาใจใส่ในการทำงานเพื่อผลของงานนั้น ๆ
2. มีความเพียรพยายาม
3. ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
4. รู้จักหน้าที่ และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี

5. มีความซื่อสัตย์
6. เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์
7. มีวินัยในตนเอง
8. มีความละเอียดรอบคอบ
9. ตรงต่อเวลา
10. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญอุปสรรค
11. ยอมรับผลจากการกระทำของตน
12. ปรับปรุงงานในหน้าที่ ที่มต่ตนเองและสังคมให้ดีขึ้น

พิจิตรา พงศ์จินดากร (2525) กล่าวว่าผู้ที่มีความรับผิดชอบ จะมีพฤติกรรมดังนี้

1. มีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นตัวของตัวเอง
2. มีความอดทน ต่ออุปสรรคอย่างไม่ท้อถอย
3. มีความปรารถนาที่จะทำงานให้ดีกว่าเดิม
4. มีความสามารถในการควบคุมตนเอง
5. ยึดมั่นในกฎเกณฑ์
6. เป็นที่ไว้วางใจได้ ตรงต่อเวลา และซื่อสัตย์
7. กล้าเผชิญต่อความจริง

สิวลี ศิริไล (2528) กล่าวว่าพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถได้แก่

1. เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ
2. ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว
3. เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์ และมีวินัยในตนเอง
4. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญอุปสรรค
5. รู้จักหน้าที่ และทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
6. มีความเพียรพยายาม
7. ละเอียดรอบคอบ
8. ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
9. ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดีขึ้นทั้งตนเองและสังคม
10. ตรงต่อเวลา

11. ขอมรับผลการกระทำของตน

ภัสรา อรุณมีศรี (2533) ได้สรุปพฤติกรรมบ่งชี้ถึงความรับผิดชอบไว้ดังนี้

1. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
2. ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด
3. เข้าร่วมกิจกรรมกับสถาบันต่าง ๆ
4. เอาใจใส่ต่อสุขภาพของตน
5. ตรงต่อเวลา
6. ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
7. ช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถ
8. เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ปกครอง
9. ซื่อสัตย์ไว้ใจได้

อรทัย โสภา (2533) ว่าลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบนั้นจะมีพฤติกรรมที่แสดงออกดังต่อไปนี้

1. ตรงต่อเวลา
2. มีความละเอียดรอบคอบ
3. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
4. มีความเพียรพยายาม ใช้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่
5. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ และมีวินัยในตนเอง
6. มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว
7. ขอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น
8. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา
9. ไม่ปัดงานที่ได้รับมอบหมายไปให้ผู้อื่น
10. ช่วยเหลือกลุ่มในการที่จะทำกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

จึงสามารถสรุปลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบได้ว่า จะต้องเป็นบุคคลที่มีความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้สำเร็จลุล่วงอย่างดีที่สุดโดยไม่ทอดทิ้งต่ออุปสรรคใดๆ

พัฒนาการและการฝึกความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกฝน อบรมตั้งแต่เยาว์วัยและจะพัฒนาต่อไป จนถึงวัยรุ่น และจากวัยรุ่นถึงผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก แนะนำและส่งเสริมในสิ่งที่ถูก ที่ควรให้รู้จักแก้ปัญหาและค่อยๆปลูกฝังความรับผิดชอบเพราะนอกเหนือจากจะมีวินัยและความรับผิดชอบ จากวัฒนธรรม โดยอาศัยการสั่งสอนฝึกฝนจากบุคคลแวดล้อมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติของการอยู่ร่วมกัน ในสังคม ระยะเวลาของชีวิตเด็กยังช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องอาศัยผู้อื่นตลอดเวลา และจะค่อยเรียนรู้ เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นต่อไป (กมลรัตน์ ทวีชาติวิทย์ชากุล, 2531) ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ ของครอบครัวที่จะอบรมเลี้ยงดูให้เด็กรู้จักกระทำสิ่งต่างๆด้วยตนเองรู้จักพึ่งตนเองและมีความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยฝึกให้เด็กสำนึกในความรับผิดชอบต่อสิทธิและหน้าที่การงานของตน เพื่อปฏิบัติตนให้เป็น ผลสำเร็จ แม้จะต้องใช้ความพยายามอย่างมาก (ละเมียด ลิมอักษร, 2517) การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อ ใ้กับเด็กมิใช่ด้วยการตักเตือนว่ากล่าวอบรมเท่านั้น แต่ต้องให้ฝึกปฏิบัติอย่างจริงจัง จึงจะก่อให้เกิด เป็นนิสัย (กรมสามัญศึกษา, 2526)

ละอ อารุณชวณิช (2505) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีมาแต่กำเนิด แต่จะ ต้องฝึกอบรมขึ้น จึงต้องสอนให้แก่เด็กเมื่อเขาเริ่มพร้อมที่จะรู้จักรับผิดชอบได้แล้ว เด็กแต่ละวัยยังไม่ พร้อมที่จะเรียนรู้ได้ทั้งหมด เด็กอาจจะรู้จักรับผิดชอบในบางอย่าง แต่ยังคงต้องคอยให้โตอีกสักหน่อย จึงจะรู้จักรับผิดชอบประเภทอื่นต่อไป เด็กพร้อมที่จะเรียนรู้ความรับผิดชอบต่อตนเองเมื่อเขาอยากทำอะไรเอง การสอนความรับผิดชอบต่อเด็กเล็ก ๆ ควรตั้งต้นจากตัวเด็กเองก่อน และเมื่อโตขึ้นจึงค่อยเรียนรู้ ความรับผิดชอบต่อหรือการกระทำเพื่อหมู่คณะและประเทศชาติต่อไป

เกียรติ ศรีพงษ์ (2505) ได้เสนอแนะวิธีการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อเด็กไว้ว่า ผู้ใหญ่ ต้องทำความเข้าใจธรรมชาติของเด็ก ให้คำแนะนำและมอบงานให้แก่เด็กได้ตามความสามารถ ของเขา ส่งเสริมหาทางให้เขาได้เรียนรู้การแก้ปัญหาและรู้จักช่วยเหลือตนเอง ควบคุม แนะนำเมื่อ จำเป็น ฝึกให้มีเหตุผลและต้องปลูกฝังความมีระเบียบวินัยอันดีงามแก่เด็กอยู่เสมอ

ก่อ สวัสดิพานิชย์ (2505) กล่าวว่าโรงเรียนควรมุ่งสอนความรับผิดชอบต่อให้แก่เด็กโดยการ ใ้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนและเคารพในสิทธิของผู้อื่น การทำงานให้สำเร็จเป็นขั้นเป็นอันโดยไม่ละทิ้ง งานที่ได้รับไว้แล้ว มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่น

นาฏเฉลียว สุมาวงศ์ (2505) กล่าวถึงหลักในการฝึกอบรมเด็กให้มีความรับผิดชอบต่อ ดังนี้

1. ฝึกตามวัยของเด็ก เด็กต่างวัยย่อมมีความสามารถในการรับผิดชอบต่างกัน

2. ติดตามสภาพครอบครัวและเศรษฐกิจ

ชม ภูมิภาค (2520) กล่าวถึงการปลูกฝังความรับผิดชอบว่า จะต้องปลูกฝังด้วยการให้เขาได้กระทำ มิใช่เกิดจากการบอกเล่าเท่านั้น วิธีการสอนในโรงเรียนมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังความรับผิดชอบควรจะให้เด็กรู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ แต่ละคนจะได้รับมอบหมายให้ทำงานอันเป็นส่วนหนึ่งของงานทั้งหมดเพื่อจะให้งานส่วนรวมสำเร็จลงด้วยดี หากคนใดคนหนึ่งขาดความรับผิดชอบงานก็จะสำเร็จลงได้ยาก และกล่าวว่าการปลูกฝังความรับผิดชอบให้กับเด็กนั้น มิใช่ด้วยการดักเตือนว่ากล่าวอบรมเท่านั้น แต่ต้องให้ฝึกปฏิบัติอย่างจริงจังจึงจะก่อให้เกิดความเคยชิน เกิดเป็นนิสัยและน้ำใจที่ฝังแน่นเป็นคุณธรรมและค่านิยมต่อไป

สุปราณี ศรีไสคำ (2531); อรทัย โสภกา (2533); อาวษ พรหมมานอก (2534) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการปลูกฝังความรับผิดชอบไว้ตรงกันว่า ควรฝึกให้มนิสัยรับผิดชอบตั้งแต่ในวัยเด็กทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน โดยเริ่มให้ทำงานที่ง่าย ๆ เหมาะสมกับวัย และความสามารถของแต่ละบุคคลและเมื่อมอบหมายให้ทำแล้วก็ควรให้เด็กได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่ มีประสบการณ์ในการทำงานด้วยตนเองเพื่อให้เด็กเกิดความเชื่อมั่น หัดไม่ให้ผิดความรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตนให้แก่ผู้อื่นทำแทนให้ทำงานสำเร็จเป็นชิ้นเป็นอัน โดยไม่ละทิ้งงานที่ได้ทำไว้แล้ว ชี้แจงให้เด็กรู้จักขอบเขต หน้าที่การงานของตนว่ามีอะไรบ้าง เพื่อไม่ให้ก้าวร้าวงานของผู้อื่น และต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

การพัฒนาและการฝึกความรับผิดชอบ สำหรับในต่างประเทศได้มีข้อเสนอต่างๆไว้มากมายเช่น ไซด์แมน (Sideman, 1960) ได้สรุปความเห็นเกี่ยวกับการฝึกความรับผิดชอบไว้ว่า

1. การฝึกความรับผิดชอบควรเริ่มตั้งแต่เด็กอายุยังน้อย
2. เด็กทุกคน ควรได้มีโอกาสรับการฝึกให้มีความรับผิดชอบ
3. การฝึกและการจัดประสบการณ์ความรับผิดชอบนั้นควรกระทำให้เหมาะสมกับ

แต่ละบุคคล

4. ควรให้เด็กได้รับทราบว่ามีผู้ใหญ่หวังอะไรจากตัวเขา
5. ในการฝึกผู้ใหญ่ต้องรู้จักยืดหยุ่นไม่เร่งรัดเด็กเกินไป
6. เด็กต้องการได้รับความไว้วางใจ เพื่อสามารถเรียนรู้ว่าส่วนใดอยู่ในความ

รับผิดชอบ

7. ทักษะคิดและพฤติกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ มีอิทธิพลต่อพัฒนาการ

ด้านความรับผิดชอบของเด็ก

มิตตัน และ แฮร์ริส (Mitton and Harris, 1962) ได้สรุปทัศนะเกี่ยวกับการฝึกความรับผิดชอบคล้ายกับของไซด์แมนเพียงแต่มีการเพิ่มเติม คือ

1. เด็กต้องการคำแนะนำจากผู้ใหญ่
2. การฝึกให้เด็กมีความรับผิดชอบมากเกินไป บางครั้งก็เป็นโทษต่อตัวเด็ก

สถาบันสวัสดิการเด็กของมหาวิทยาลัย มินนิโซตา (1963) ได้เสนอแนวทางสำหรับช่วยสร้างควมรับผิดชอบที่ดีแก่เด็กดังนี้

1. ทำให้เด็กเกิดความสนใจขึ้นก่อน แล้วจึงจะทำให้เขายอมรับปฏิบัติตามในสิ่งสำคัญต่อไป
2. พุดให้น้อยแต่ให้เขาทำอะไรให้มาก
3. การกระทำของเด็กที่เหมาะสมกับอายุนั้นคืออย่างไร
4. การยกย่องมีผลดีกว่าการตำหนิ
5. บิดา มารดา ควรหลีกเลี่ยงใช้ความรู้สึกของตนในการควบคุมความประพฤติเด็ก

เฮิร์ลอค (Hurlock, 1978) เสนอว่าการพัฒนาความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานให้กับเด็กควรจะเริ่มอย่างค่อยเป็นค่อยไป เริ่มด้วยการให้ทำงานที่ง่าย ๆ เพื่อให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีประสบการณ์ในการทำงานด้วยตนเอง

จากแนวคิดทั้งหมดที่เสนอมานี้ข้างต้นจะเห็นว่าแต่ละแนวคิดมีความเชื่อว่า

ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่สำคัญ ที่สามารถฝึกได้โดยเน้นให้มีการฝึกความรับผิดชอบให้แก่เด็กตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก หรืออยู่ในวัยอนุบาลโดยการฝึกตามระดับวุฒิภาวะค่อยเป็นค่อยไปและฝึกด้วยการปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่องทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน เริ่มจากการให้ทำงานง่ายๆ เหมาะสมกับวัยและความสามารถของแต่ละคน เมื่อมอบหมายให้ทำแล้วก็ควรปล่อยให้เด็กทำด้วยตนเองอย่างเต็มที่ มีประสบการณ์ทำงานด้วยตนเอง ทำให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเองไม่ปิดความรับผิดชอบให้ผู้อื่นให้ทำงานสำเร็จเป็นขั้นเป็นอัน โดยไม่ละทิ้งงานที่ได้ทำไว้แล้ว ผู้ใหญ่เป็นแต่ผู้ให้คำแนะนำแก่เด็กเมื่อเขาเกิดปัญหาเท่านั้น

การเรียนรู้ การสอนโดยใช้สัญญาการเรียนรู้ (Learning Contracts)

การเรียนรู้การสอนโดยใช้สัญญาการเรียนรู้ เป็นแนวทางหนึ่งของการสอนเป็นรายบุคคล (Individualized Instruction) ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของการสอนเป็นรายบุคคลไว้สอดคล้องกัน เช่น

ทวีป อภิลิทธิ (2525) กล่าวว่าไว้ว่า เป็นกระบวนการที่กำหนดให้ผู้เรียนแต่ละคน มีโอกาสสำรวจความต้องการของตนเองในการเรียนรู้ มีโอกาสเลือกเนื้อหา วิธีเรียน ที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถของตน และได้รับความก้าวหน้าของตนเองอย่างสม่ำเสมอตามขั้นตอนที่จัดไว้ให้

เป็รื่อง กุมุท (2526) กล่าวว่าไว้ว่าเป็นกระบวนการสอนที่จัดให้กับนักเรียนเป็นคน ๆ ตามพื้นฐานทางด้านทักษะความสามารถ ความสนใจ ลักษณะการเรียน แรงจูงใจที่จะไปให้ถึงเป้าหมาย อัตราของการเรียน วินัยแห่งตน ความสามารถที่แต่ละคนมีอยู่ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของการศึกษาที่เขาสามารถจะบรรลุได้

สุนันท์ สังข์อ่อน (2526) กล่าวว่าไว้ว่าเป็นวิธีการที่มุ่งให้ผู้เรียนมีอิสระและเป็นผู้นำตนเอง โดยอาศัยหลักความแตกต่างๆ ระหว่างบุคคลเป็นพื้นฐานในการพิจารณาวิธีการที่จะพัฒนาผู้เรียน โดยจัดสภาพต่างๆให้สนองต่อความต้องการเป็นรายบุคคล

จันทร์ฉาย เตมิชาคาร (2529) กล่าวว่าไว้ว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่วางไว้ เพื่อให้ผู้เรียน สามารถเรียนได้ด้วยตนเองตามเอกลักษณ์ส่วนบุคคล โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้แนะนำให้คำปรึกษาและติดตามผลความก้าวหน้าในการเรียนของนักเรียนอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่

แจน (Jan, 1980) ให้ความหมายว่า การสอนแบบเอกลักษณ์หมายถึงการสอนที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน เกี่ยวกับความสามารถ ความสนใจ และความต้องการซึ่งผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนได้ทั้งหมด ทั้งนี้ต้องอาศัยเวลาที่แตกต่างกัน

สรุปได้ว่า การสอนแบบเอกลักษณ์ หมายถึงการจัดการเรียนการสอน ที่ยึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ จัดสภาพสื่อการเรียนและวิธีการเรียนที่จะให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองอย่างอิสระ เหมาะสมกับตนเองมากที่สุดตามความสามารถ ความสนใจและความสะดวกของผู้เรียน

หลักการและเหตุผลบางประการที่ใช้ในการสอนแบบเอกัตภาพ

ในการจัดการเรียนการสอนแบบเอกัตภาพนี้ จัดว่าเป็นวิวัฒนาการการเรียนการสอนแนวใหม่ซึ่งมิได้ยึดหลักการ และประโยชน์ของวิชาการด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น วิชาการทางภาษาศาสตร์ แต่การเรียนการสอนแบบนี้ได้คำนึงถึง หลักการ เหตุผล และผลงานวิจัย ทางวิชาการหลายด้านดังนี้

1. ด้านจิตวิทยาการศึกษา (Educational psychology) ใช้หลักทฤษฎีการเรียนรู้ในแง่ของคุณสมบัติ คุณลักษณะของผู้เรียนและการเรียนรู้
2. ด้านสังคมวิทยาการศึกษา (Educational sociology) ใช้ทฤษฎีผลทางวิจัยเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ (Interactions) ในห้องเรียนระหว่างนักเรียนต่อนักเรียนเป็นรายบุคคลและนักเรียนแต่ละคนกับกลุ่มเพื่อน ระหว่างนักเรียนแต่ละคนกับครูผู้สอนและระหว่างครูกับนักเรียนทั้งชั้น
3. ด้านทฤษฎีการเรียนรู้และการสอนภาษาที่ 2 (Second language acquisition and language teaching) ใช้หลักการเรียนการสอนที่ว่า การเรียนรู้จะมีขึ้นได้ถ้าผู้เรียนสามารถใช้ภาษาเป็นสื่อกลางในการติดต่อ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองได้
4. ด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร (Communication technology) ใช้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบต่าง ๆ ของอุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอน

การประสมประสานกันของหลักการเหตุผล และผลงานวิจัย ทางวิชาการทั้ง 4 ด้านนี้มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาทฤษฎีการเรียนการสอนแบบเอกัตภาพที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลไกในการเรียนการสอนหลายด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงบทบาทของครูจากแบบเดิม ซึ่งกำหนดทุกสิ่งมาเป็นผู้ให้คำแนะนำ ส่วนนักเรียนเปลี่ยนมาเป็นผู้ที่รู้จักแสวงหาหนทาง และวิธีการเรียนรู้และมีอิสระที่จะเรียนมากขึ้น (อุไร ดุขเกษม, 2528)

ประเภทของครุภัณฑ์ต่างระหว่างบุคคลที่มีผลกระทบต่อการเรียนรู้ พอสรุปได้ดังนี้

1. แตกต่างในด้านบุคลิกภาพ (Personality) ได้แก่บุคลิกภาพที่มีลักษณะยึดหยุ่น ในความคิดมีความคงเส้นคงวา อภิปรายโต้เถียงและตอบปัญหาได้
2. แตกต่างในด้านความรู้ความสามารถ (Cognition) ได้แก่ความแตกต่างในเรื่องความฉลาดไหวพริบ ความสำเร็จและความสามารถพิเศษ
3. แตกต่างในเรื่องอัตราการเรียนรู้ (Rate of learning) นักเรียนบางคนใช้เวลามากบางคนใช้เวลาน้อยในการเรียนรู้สิ่งเดียวกัน

4. ต่างกันในเรื่องความอยากหรืออยากเห็น (Inquiry) แต่ละคนมีความอยากหรืออยากเห็นไม่เหมือนกัน และมีวิธีการเรียนรู้ (learning style) ต่างกัน เช่น บางคนฟังคำอธิบายก็เข้าใจ แต่บางคนต้องการอุปกรณ์การสอนอย่างอื่น

5. ต่างกันในเรื่องการจัดลำดับขั้นการเรียนรู้ (Sequencing) นักเรียนบางคนสามารถจัดลำดับขั้นตอนของการคิดหาเหตุผลได้อย่างเหมาะสม เป็นลำดับก่อนหลังโดยมองเห็นแนวทางการแก้ปัญหาตั้งแต่เริ่มต้นเป็นขั้นตอนจนถึงสุดท้าย ที่สามารถจะแก้ปัญหาได้

วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนแบบเอกัตถภาพ

ได้มีผู้ให้วัตถุประสงค์ของการเรียน การสอนแบบเอกัตถภาพไว้หลายด้านซึ่ง
จันทรฉาย เตมียาการ (2526) สรุปไว้ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาหนทางและวิธีการเรียนรู้ มีอิสระในการเรียนตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตน
2. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้เรียนตลอดชีวิต ก้าวไปตามความสามารถของตน มีความมั่นใจในตนเอง
3. เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีวินัยในตนเอง มีความรับผิดชอบและมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน
4. เพื่อให้ผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายในการเรียน สามารถประเมินความก้าวหน้าของตนเอง และเกิดการเรียนรู้จากวิธีการ และประสบการณ์เรียนรู้ที่ไม่ซ้ำซาก

ประโยชน์ของการเรียนการสอนแบบเอกัตถภาพ

มีผู้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของการเรียนการสอนแบบเอกัตถภาพหลายท่าน ซึ่ง
สุปราณี ศรีไสคำ (2531) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรหรือรายวิชาซึ่งถูกจัดไว้อย่างมีระบบ เพื่อประเมินความรู้ที่จะเรียน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามความสนใจ ความสามารถและความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน
2. สันองความต้องการของผู้เรียน ตามลักษณะความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาวิธีการเรียนรู้ เพื่อให้ได้รู้จักตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง เกิดวินัยในตนเอง มีความรับผิดชอบ ควบคุมตนเองได้และนำตนเอง ซึ่งช่วยในการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละคน
3. ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนอย่างใกล้ชิด ทำให้ครูทราบถึงพื้นฐานความสนใจ และปัญหาของผู้เรียนโดยเปลี่ยนบทบาทของครูมาเป็นวิทยากร ผู้วินิจฉัยและ

แก้ปัญหา ผู้นำทาง ผู้กระตุ้นให้กำลังใจ และผู้อำนวยความสะดวก

4. ช่วยสนับสนุนสภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะผู้เรียนได้รับการเสริมแรงตลอดเวลา มีโอกาสได้รับข้อมูลย้อนกลับ มีส่วนร่วมในกิจกรรม การเรียนเป็นต้น

การสอนโดยใช้สัญญาการเรียนเป็นแนวทางหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนเป็นรายบุคคล หรือตามเอกลักษณ์ (Individualized Instruction) ดังกล่าวข้างต้น สำหรับการสอนโดยใช้ สัญญาการเรียน (Learning Contracts or Student Contracts) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความหมายของสัญญาการเรียน

มีผู้ให้ความหมายของสัญญาการเรียน (Learning Contracts) ไว้หลายความหมาย เช่น

บรูคเกน (Brueggen, 1970) ให้ความหมายของสัญญาการเรียนว่า เป็นข้อตกลง ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องการจะเรียน วิธีการเรียนที่ดีที่สุดสำหรับเรื่องนั้น รวมทั้ง เวลาที่จะใช้ในการเรียน

ดันน์ และ ดันน์ (Dunn and Dunn, 1972) กล่าวว่า สัญญาการเรียนคือข้อบัญญัติ หรือหัวข้อเรื่อง ซึ่งเขียนสำหรับนักเรียนหรือนักเรียนกับนักเรียน โดยจัดเตรียมโอกาสให้แก่ผู้เรียน อย่างอิสระ ใช้ความคิด รวมถึงการใช้แหล่งการเรียนต่างๆ สำหรับผู้เรียน

เมอร์เรย์ (Merray, 1974) กล่าวว่าสัญญาการเรียนเป็นข้อตกลงระหว่างผู้เรียน แต่ละคนกับผู้สอน เกี่ยวกับงานที่จะทำให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนด

โคชีวา (Kocheva, 1975) กล่าวว่า สัญญาการเรียนเป็นข้อตกลงกันระหว่างครูและ นักเรียน โดยระบุจำนวนงานและธรรมชาติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในระยะเวลาที่กำหนด ปริมาณ งานหรือชนิดของวัสดุอุปกรณ์ ได้รับการตกลงร่วมกันระหว่างครูและนักเรียน

มาลคอล์ม (Malcolm, 1975) กล่าวว่า เป็นการตกลงกันระหว่างบุคคลสองคนหรือ มากกว่าสองคนโดยครูมีบทบาทในการจัดเตรียมหลักสูตรการเรียนและให้ระดับคะแนน มีการประชุม นักเรียนเพื่อระบุว่าเขาจะเรียนอย่างไร และต้องทำอะไรจึงจะประสบความสำเร็จในการเรียน

คริสติน (Christen, 1976) กล่าวว่า สัญญาการเรียนเป็นแผนที่ผู้สอน และผู้เรียน หรือกลุ่มของผู้เรียน ทำความตกลงกันขึ้นมา ซึ่งแผนที่บรรจุจำนวนงานที่จะทำให้เสร็จสมบูรณ์ใน จำนวนเวลาที่ระบุไว้

คอตเลอร์ (Cotler, 1977) กล่าวถึงสัญญาการเรียนว่า หมายถึงชุดรายการ กิจกรรมการเรียนที่ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการเรียน ในแต่ละเรื่อง จะมีส่วนย่อยๆ ที่ผู้เรียนต้องทำให้เสร็จตามกำหนดเวลาที่จะส่ง รวมทั้งระบุวัสดุอุปกรณ์ ที่จะต้อง ใช้เรียน เอกสารต่าง ๆ หรือโครงการต่าง ๆ ที่ต้องทำไว้ด้วย

วอลเลน และ วอลเลน (Wallen and Wallen, 1978) กล่าวว่า เป็นการตกลง ที่มีเกณฑ์ในการเจรจาขึ้นระหว่างนักเรียนและครูในการทำงานที่ได้รับมอบหมายให้เสร็จสมบูรณ์ตาม วัน เวลา ที่กำหนด

ลักส์ (Lux, 1979) กล่าวว่า สัญญาการเรียนเป็นกระบวนการและวิธีการให้นักเรียน และครูได้รับผลสำเร็จตามที่ปรารถนา เป็นข้อผูกมัดของทั้งสองฝ่าย เพื่อบรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

คาลาฮัน และ คลาร์ค (Callahan and Clark, 1982) กล่าวว่า สัญญาการเรียน เป็นข้อตกลงเบื้องต้นระหว่างครูและนักเรียนว่านักเรียนต้องทำอะไร และครูยอมรับในการบรรลุผล สำเร็จอย่างน่าพอใจของสิ่งที่เรียน

เฟลมมิง (Flaming, 1983) กล่าวว่า สัญญาการเรียนเป็นเอกสารที่เขียนขึ้นโดย นักเรียนและครูผู้สอน หรือครูผู้ให้คำแนะนำ ซึ่งเป็นการกำหนดเฉพาะลงไปว่า นักเรียนจะเรียน อย่างไร จะใช้วิธีการเรียนให้ประสบผลสำเร็จหรือบรรลุจุดประสงค์ได้อย่างไรในระยะเวลาเท่าใด และใช้เกณฑ์อะไรในการประเมินผล

เดย์ (Day, 1988) ให้ความหมายของสัญญาการเรียนว่า เป็นข้อตกลงเกี่ยวกับ เค้าโครงของกิจกรรมรายบุคคลซึ่งประสมประสานคำแนะนำของครูกับความสนใจของเด็ก เข้าด้วยกัน โดยที่เด็กสามารถเลือกกิจกรรมในการทำสัญญานั้นโดยอิสระ อย่างเหมาะสมกับทักษะความสนใจ และความสามารถของตน

กาญจนา เกียรติประวัติ (2524) กล่าวว่า สัญญาการเรียนเป็นวิธีหนึ่งในการศึกษา แบบสมรรถฐาน การทำสัญญาการเรียนเป็นข้อตกลงระหว่างครูและนักเรียนโดยระบุถึงงานที่จะต้อง ทำให้เสร็จและผลที่จะได้เมื่องานเสร็จ

ประหัต จิระวรวงศ์ (ม.ป.ป.) กล่าวว่า สัญญาการเรียนคือการที่ผู้เรียนกับผู้สอน
ทำความตกลงร่วมกันในกิจกรรมการศึกษา ทั้งนักเรียนที่เรียนเก่งและเรียนอ่อน เพื่อช่วยให้ผู้เรียน
ได้ตัดสินใจและรับผิดชอบตามแนวทางที่ตกลงกัน ซึ่งจะ เป็นแนวทางที่บรรลุจุดมุ่งหมายได้โดยผู้เรียนมี
โอกาสเลือกกิจกรรมการเรียน วิธีการเรียน เวลา และสถานที่อย่างกว้างขวาง

สุนันท์ สังข์อ่อน (2526) กล่าวว่า สัญญาการเรียนเป็นรายการของกิจกรรมหรืองาน
ที่ผู้เรียนยินดีตกลงทำด้วยความเต็มใจ ซึ่งผู้เรียนจะได้รับผล (เกรด) ตามที่ได้กำหนดไว้ หากงาน
ที่ได้รับมอบหมายยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้เรียนยินดีที่จะทำซ้ำ หรือทำใหม่อีก

บุญชม ศรีสะอาด (2528) ได้ให้คำจำกัดความของสัญญาการเรียนว่า คือเอกสาร
สัญญาที่ใช้เป็นหลักยึดในการเรียนของผู้เรียน ซึ่งจะระบุถึงว่าผู้เรียนจะเรียนอะไร เรียนอย่างไร
ภายในช่วงเวลาใดและจะใช้เกณฑ์อะไรประเมินการเรียน

สุปราณี ศรีใสคำ (2531) กล่าวว่า สัญญาการเรียนเป็นเอกสารสัญญาที่นักเรียนและ
ครูตกลงร่วมกันและใช้เป็นหลักยึดของผู้เรียน ซึ่งระบุว่าผู้เรียนจะเรียนอะไร เรียนอย่างไร ภายใน
ช่วงเวลาใดและใช้เกณฑ์อะไรในการประเมินผลครูเป็นผู้ชี้แนะและถือว่าเป็นวิธีหนึ่งของการศึกษา
แบบสมรรถฐาน

ทิพวัลย์ คำคง (2533) กล่าวว่า สัญญาการเรียนเป็นข้อตกลงที่เป็นลายลักษณ์อักษร
ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนในเรื่องของวัตถุประสงค์การเรียน เนื้อหา แหล่งวิชาการ วิธีการเรียน
และการวัดผลตามความเหมาะสมของผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนจะต้องทำให้เสร็จภายในช่วงเวลาหนึ่ง
โดยผู้สอนจะเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำในด้านต่าง ๆ

จากความหมายของสัญญาการเรียนที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า สัญญาการเรียนเป็นข้อตกลง
ร่วมกันระหว่างผู้เรียน และผู้สอนในการทำกิจกรรม โดยผู้เรียนเป็นผู้เลือกที่จะทำกิจกรรม
อย่างไร้สาระ มีผู้สอนเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา

ความเป็นมาของสัญญาการเรียน

การสอนโดยวิธีสัญญาการเรียนเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาซึ่งใช้เป็นเทคนิคในการ
สอนแบบรายบุคคลที่ใช้กันมานานแล้วตั้งแต่ ค.ศ.1920 (Yarber, 1974; Klingstedt, 1983)
โดยในตอนแรกเป็นการสอนในลักษณะของ วิธีการให้ระดับผลการเรียนเป็นข้อตกลงระหว่างผู้เรียน
กับผู้สอน ในการกำหนดหัวข้อเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนในด้านปริมาณ ความคาดหวัง และคุณภาพ
ของงานซึ่งผู้เรียนต้องทำให้สำเร็จตามนั้น เพื่อที่จะได้รับผลการเรียนตามที่ผู้เรียนต้องการ

สจิวต์ และ แชนก์ (Stewart and Shank, 1973) กล่าวว่า สัญญาการเรียนมีประโยชน์ในการใช้เป็นอุปมาในการกระตุ้นและถูกรอกแบบขึ้น เพื่อใช้ในการสนับสนุนผู้เรียนให้ทำงาน เพื่อให้ได้รับระดับคะแนนตามที่ต้องการ

การสอนโดยใช้นโยบายการเรียนเริ่มจากโครงการสอนประสม Dalton Plan ที่นำมาใช้ในโรงเรียนหลายโรงเรียนในเมือง ดัลตัน (Dalton) รัฐแมสซาชูเซต ใน ค.ศ. 1920 วิธีสอนแบบนี้จะใช้บัตรงาน (Job card) และมีการประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนต้องทำสัญญาตารางการทำงานของตน (Klingstedt, 1983) ต่อมาได้มีการนำสัญญาการเรียนมาใช้ซึ่งมีระบบมากขึ้น กลุ่มโรงเรียนทั้งหมดในเมืองดูลูท The Duluth Contract ระดับ 8 ได้ใช้วิธีการสอนนี้ โดยให้ครอบครัวของเด็กแต่ละคนตัดสินใจว่า เด็กควรเรียนอะไรในโรงเรียน มีการจัดทำหลักสูตรขึ้น มีการประชุมกับนักเรียนและผู้ปกครองเพื่อสามารถเลือกสัญญาการเรียน ซึ่งเขาสามารถประสบความสำเร็จไปสู่จุดหมายปลายทางในช่วงเวลาที่กำหนด (Esbensen, 1973)

ในช่วง ค.ศ. 1975 การเรียนแบบสัญญาการเรียนเป็นที่แพร่หลายและพัฒนาขึ้นโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนำวิธีการเรียนแบบนี้มาใช้ในการสอนเด็กเป็นรายบุคคล และนำไปใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงทักษะการเรียนสาขาวิชาต่าง ๆ ต่อเมื่อปรัชญาทางการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไป สัญญาการเรียนได้ถูกออกแบบใหม่ เพื่อให้สามารถใช้เป็นกลวิธีในการสอน (Stewart and Shank, 1973) นั่นคือเป็นการสอนแบบเอกเทศบุคคล ที่สามารถสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลที่ดีมากวิธีหนึ่ง

หลักการและเหตุผลในการใช้สัญญาการเรียน

การเรียนโดยใช้นโยบายการเรียนนี้มีหลักการที่ผู้เรียนจะต้องเรียนด้วยความสมัครใจการที่จะเรียนอะไรและอย่างไร ขึ้นอยู่กับความตกลงกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน (Wilson and Gambrell, 1973) และจะเน้นที่วิธีการปฏิบัติมากกว่าผลที่ได้รับ

วิลสัน และ แกมเบล (Wilson and Gambrell, 1973) กล่าวว่า การที่นักเรียนเรียนด้วยความตั้งใจจริงรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่เขาจะเรียน จะเรียนอย่างไร จะทำให้การเรียนมีประสิทธิภาพมากขึ้น กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรับผิดชอบในการเรียนและเลือกตัดสินใจเรียนด้วยตนเอง

ดันน์ และ ดันน์ (Dunn and Dunn, 1978) ได้กล่าวถึงเหตุผลของการใช้สัญญาการเรียนในการเรียนการสอนโดยยึดหลักการ 5 ประการคือ

1. นักเรียนมีระดับความสามารถทางการเรียนต่างกัน โดยพบว่าครูจะเป็นผู้ให้เนื้อหาสาระแก่ผู้เรียนจำนวนมากที่มีความสามารถต่างกัน คือ จะมีผู้เรียนที่เรียนช้า เรียนเร็ว และ

เขียนปานกลาง สัญญาการเรียนจะถูกนำมาใช้เพื่อให้เด็กแต่ละคนสามารถแยกระดับความสามารถทางการเรียนให้เหมาะสมกับตนเอง

2. ถ้าปฏิบัติตามความสามารถของตนเอง สัญญาการเรียนจะช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนไปตามความแตกต่างระหว่างบุคคล จะเรียนเร็วหรือช้าตามความสามารถของตนเอง

3. มีอิสระในการเรียน (Independent) ในการใช้สัญญาการเรียนผู้เรียนจะเป็นผู้รับผิดชอบการเรียนด้วยตนเองตามที่เขาสันใจและต้องการ โดยให้เลือกแหล่งเรียน กิจกรรมและมีการเสนอสื่อการสอนหลายๆ รูปแบบ ในการเลือกจะต้องอยู่ในขอบเขตที่ครูและนักเรียนร่วมกันพิจารณา ทำให้สามารถเรียนด้วยตนเอง เกิดความภาคภูมิใจในความสำเร็จและใช้ประโยชน์จากครู ด้วยการเป็นผู้ชี้แนะมากกว่าเป็นผู้ให้ความรู้

4. ลดความคับข้องใจและความวิตกกังวล ในชั้นเรียนทั่วไปเด็กทุกคนเรียนตามหลักสูตรในช่วงเวลาที่กำหนด ในชีวิตความสนใจและวินัยที่เหมือนกันและได้รับระดับคะแนนด้วยการเปรียบเทียบกับเด็กอื่นซึ่งจะสร้างความกดดันและความเครียดให้แก่เด็ก ผู้ซึ่งควรจะได้รับประสบการณ์ที่เป็นที่พึงพอใจจากการเรียน

5. ความสนใจของนักเรียนแต่ละคน ในสัญญาการเรียนครูยอมรับหลักการความแตกต่างระหว่างบุคคล กำหนดความสนใจและความสามารถ กำหนดตารางการทำงานให้ผู้เรียนเลือกเรียนอย่างอิสระ โดยชักจูงให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติตามศักยภาพของคนให้มากที่สุด

ไรเกิล (Riegler, 1978) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับสัญญาการเรียน ว่าควรอยู่บนหลักการ 4 ประการ คือ

1. มีจุดมุ่งหมายที่กระจ่างชัดเจน
2. จำแนกตามลักษณะความแตกต่างของแต่ละบุคคล
3. การประเมินผลตนเองของนักเรียน
4. การให้ความร่วมมือกันในการเจรจาข้อตกลงระหว่างครูและนักเรียน

มาลคอล์ม (Malcolm, 1984) กล่าวถึงหลักการและเหตุผล ที่ใช้สัญญาการเรียนในการสอนไว้ว่าผู้เรียนจะเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างโดยธรรมชาติ ผู้เรียนจะมีการนำตนเองมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง สามารถพัฒนาความคิดริเริ่มด้วยตนเองค่อนข้างถาวรมากกว่าการเรียนโดยยึดครูเป็นศูนย์กลาง เป็นการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาบุคคลและคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยใช้สัญญาการเรียน มีการตกลงร่วมมือกันตามความต้องการกับความคาดหวังและความสนใจ ของผู้เรียนซึ่งสอดคล้องกับ

วิจิตร ภักดิ์รัตน์ (2526) ซึ่งกล่าวว่าการเขียนการสอนควรพิจารณาหลายด้าน และกล่าวถึง วิธีการที่ครูควรนำมาใช้ได้ในการเขียนการสอนคือ วิธีการแบบมนุษยนิยม (Humanistic approach) คือครูให้ความสนใจต่อการเจริญเติบโตของเด็กแต่ละคน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การตกลงร่วมมือ และการมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญ กระบวนการเขียนการสอนควรปรับหรือยืดหยุ่นได้กับสภาพนักเรียนแต่ละคน และพบว่าการใช้หลายวิธี เข้าด้วยกันหรือเลือกวิธีใดก็ได้ที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนเป็นสิ่งที่ดีที่สุด

สรุปได้ว่า หลักการและเหตุผลในการใช้สัญญาการเขียน ในการสอน คือยึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคล การตกลงร่วมกันทั้งสองฝ่ายและให้ผู้เรียนมีอิสระในการเขียนของตน

สัญญาการเขียนกับเด็กอนุบาล

เด็กอนุบาลเป็นระยะที่มีพัฒนาการ การเรียนรู้มากที่สุด การจัดกิจกรรมการเขียนการสอนให้แก่เด็กจะต้องจัดให้เหมาะสมกับเด็ก เพราะจะเป็นการช่วยสร้างพื้นฐานการศึกษาอบรมปลูกฝังค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และช่วยพัฒนาเด็กทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมให้เป็นไปอย่างถูกต้อง การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กอนุบาลไม่ใช่การสอนอ่าน เขียนหนังสือ แต่เป็นการเตรียมฝึกความพร้อม ทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพื่อที่จะนำไปสู่การเขียนการสอนในระดับประถมศึกษาต่อไป (วารสารณ์ รักวิจิตร, 2527)

เดย์ (Day, 1988) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมพัฒนาการการเขียนของเด็กอนุบาลว่า จะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน
2. เด็กมีธรรมชาติของการอยากรู้ อยากเห็น ต้องการความเป็นอิสระ
3. เด็กต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. วิธีการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน
5. การเล่นเป็นวิธีการเรียนรู้วิธีหนึ่งของเด็ก
6. เด็กจะเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
7. เด็กจะเรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรม
8. กิจกรรมที่จัดให้เด็กควร เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์และพัฒนา

9. กิจกรรมควรวางเสริมความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระ

10. กิจกรรมควรงเสริมพัฒนาการทุกด้าน

ซึ่งตรงกับหลักการและเหตุผลของการใช้สัญญาณการเรียนดังกล่าวแล้ว วิธีการใช้สัญญาณการเรียนในเด็กโตและเด็กอนุบาลย่อมแตกต่างกัน เพราะเด็กอนุบาลยังไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ แต่เด็กอนุบาลก็สามารถเข้าใจเครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ง่าย ๆ ตามวัยและวุฒิภาวะของตนเองได้

เดย์ และ เดรก (Day and Drake, 1983) ได้จัดระดับขั้นของสัญญาณการเรียนสำหรับเด็กอนุบาลไว้ 4 ขั้น โดยใช้ร่วมกับการจัดศูนย์การเรียน ดังนี้

สัญญาณขั้นที่ 1 เป็นสัญญาณรูปภาพง่าย ๆ รหัสสีที่ครูหรือนักเรียนใช้เป็นารขีดเส้นใต้ชื่อของศูนย์การเรียนด้วยสีเทียน สีเดียวกับแผนภูมิของศูนย์ ในระดับนี้เด็กจะมีสิ่งที่สังเกตได้เป็นสัญลักษณ์อยู่สองอย่าง ได้แก่ (1) การอ่านสัญลักษณ์รูปภาพซึ่งใช้แทนชื่อศูนย์การเรียน เช่นรูปแปรงทาสี คือศูนย์ศิลปะ รูปหนังสือ คือศูนย์ภาษา เป็นต้น (2) สีที่ใช้ในการขีดเส้นเพื่อเลือกศูนย์การเรียนเช่น สีน้ำเงินเข้มของสีเทียนใช้แทนศูนย์ศิลปะ ครูจะใช้สีเทียนสีน้ำเงินเข้มวางไว้ใกล้กับชื่อศูนย์ศิลปะ เมื่อเด็กทำกิจกรรมในศูนย์ศิลปะเสร็จแล้ว เด็กก็จะตรวจเช็คศูนย์ศิลปะว่าได้ผ่านการทำกิจกรรมแล้ว และเคลื่อนย้ายไปทำกิจกรรมในศูนย์อื่น ๆ ต่อไป

สัญญาณขั้นที่ 2 เด็กบางคนจะใช้เพียงไม้หนีบผ้า หรือใช้เพียงสัญญาณรูปภาพเท่านั้นนานกว่าเด็กคนอื่น ๆ เมื่อเด็กได้ทำตามสัญญาณรูปภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วเด็กก็พร้อมที่จะเริ่มขั้นที่ 2 ได้ สัญญาณระดับนี้จะเพิ่มกิจกรรมบังคับบางอย่างรวมทั้งการอ่านเป็นปริมาตรเล็กน้อย เด็กจะต้องทราบสัญลักษณ์ของศูนย์ เทียบรูปร่างและอ่านคำหรือวลีเล็กๆ น้อยๆได้แม้เด็กที่มีทักษะการอ่านและความสามารถในการเขียนจำกัดก็ใช้สัญญาณลักษณะนี้ได้โดยง่าย เด็กที่ใช้สัญญาณขั้น 1 และ 2 สามารถเริ่มทำงานในศูนย์โดยไม่ต้องมีครูแนะนำได้

สัญญาณขั้นที่ 3 เพิ่มทักษะในการอ่านมากขึ้น เด็กจะเติมสัญญาณบางส่วนด้วยตนเองโดยการคัดลอกงานจากกระดาน จากนั้นก็เลือกจากแผนภูมิที่มีรายการศูนย์ต่างๆ แผนภูมินี้ได้รับการออกแบบเพื่อให้เด็กเลือกหนึ่งศูนย์จากศูนย์ที่ขาดหรือศูนย์ที่เป็นกิจกรรมด้านภาษา ความรู้ความเข้าใจ เช่น ศูนย์คณิตหรือศูนย์วิทยาศาสตร์ และอีกหนึ่งศูนย์ที่เป็นกิจกรรมทางด้านสร้างสรรค์เช่น ศูนย์ศิลปะหรือศูนย์ดนตรี

สัญญาณขั้นที่ 4 เป็นการกำหนดให้เด็กได้จัดบันทึกกิจกรรมของตน เด็กจะเขียนสิ่งที่ตนทำเสร็จในศูนย์ต่างๆ หรือสิ่งที่ตนคิดด้วยตนเอง

ไม่ว่าจะใช้แบบฟอร์มสัญญาณการเขียนแบบใด ควรจะให้มีความชัดเจนและออกแบบเพื่อให้เด็กสามารถใช้ได้ด้วย สิ่งสำคัญคือครูจะต้องทำการแนะนำและปรุมนิเทศเด็กก่อน ในรายละเอียดเกี่ยวกับสัญลักษณ์และระบบที่ใช้ เพื่อช่วยให้เด็กมีความมั่นใจ และปฏิบัติตามสัญญาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ การให้เด็กมีแฟ้มเก็บเอกสารเป็นส่วนตัว จะช่วยให้เด็กเก็บบันทึกและรวบรวมงานต่างๆ ด้วยตนเอง เด็กจะเกิดความภาคภูมิใจในความรับผิดชอบของตนด้วย (Day, 1988) การนำสัญญาณการเขียนไปใช้กับเด็กอนุบาลนั้น ครูสามารถนำตัวอย่างสัญญาณทั้ง 4 ชั้นไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับเด็กแต่ละวัย จากงานวิจัยของ เดย์ และ เดรก (Day and Drake, 1983) พบว่า ชั้นเรียนของเด็กอนุบาลที่เรียนโดยการใช้ศูนย์การเขียนร่วมด้วยสัญญาณการเขียน มีส่วนช่วยส่งเสริมพฤติกรรมในการทำงานของเด็กอนุบาลได้ดีขึ้น

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของการใช้สัญญาณการเขียนในศูนย์การเขียนที่สามารถนำมาใช้กับเด็กอนุบาลได้ ซึ่งมีรายละเอียดและขั้นตอนของการจัดการ ดังต่อไปนี้

1. การสร้างแบบฟอร์มสัญญาณการเขียน โดยใช้สัญลักษณ์รูปภาพประจำศูนย์การเขียน เช่น รูปชานอวกาศแทนศูนย์วิทยาศาสตร์ รูปหนังสือแทนศูนย์ภาษาไทย รูปผู้หญิงแทนศูนย์ศิลปะ รูปนางฟ้าแทนศูนย์บทบาทสมมติ เป็นต้น เด็กสามารถอ่านชื่อศูนย์ต่างๆ ได้โดยดูจากสัญลักษณ์ที่เป็นรูปภาพเหล่านี้ ครูควรแนะนำให้เด็กเรียกชื่อศูนย์การเขียนต่างๆ โดยดูจากสัญลักษณ์ประจำศูนย์ เพื่อความสะดวกในเวลา que เด็กจะเลือกทำสัญญาณการเขียนของแต่ละวันว่าตนจะเลือกทำกิจกรรมในศูนย์ใดบ้าง
2. การสร้างกติกาการเข้าศูนย์การเขียน เพื่อเป็นการสร้างระบบและป้องกันปัญหาพฤติกรรม การเข้าทำกิจกรรมในศูนย์การเขียน ครูอาจกำหนดให้แต่ละศูนย์การเขียนมีสัญลักษณ์ไว้ประจำหน้าศูนย์การเขียน เช่น ศูนย์ภาษาไทยอาจใช้ไม้หนีบสีแดง 5 อัน ก่อนที่เด็กคนใดต้องการจะเข้าไปทำกิจกรรมในศูนย์ภาษาไทย จะต้องหยิบไม้หนีบสีแดง 1 อันติดไว้ที่เสื้อของตน เมื่อเลิกทำกิจกรรมแล้วจึงนำไม้หนีบเก็บไว้ที่เดิม หากไม่มีไม้หนีบปรากฏอยู่ที่หน้าศูนย์ แสดงว่าศูนย์นั้นมีผู้เข้าทำกิจกรรมเต็มแล้ว เด็กๆ จะต้องรอนกว่าเพื่อนจะออกจากศูนย์นั้นเสียก่อน
3. การแนะนำวิธีการใช้สัญญาณการเขียนและการเลือกเข้าศูนย์การเขียน โดยทุกๆ วัน ครูจะแนะนำวิธีการทำกิจกรรมใหม่ๆ ในศูนย์การเขียนทุกศูนย์ ให้เด็กๆ เข้าใจวิธีการทำก่อน แล้วให้เด็กเลือกว่าในวันนี้เด็กสมัครใจ หรือสนใจที่จะทำกิจกรรมอะไรในศูนย์ไหนบ้าง เมื่อเด็กตัดสินใจเลือกแล้วให้ใช้สติ๊กเกอร์ติดลงที่ชื่อของศูนย์การเขียนนั้นๆ 1 ดวงเท่านั้น ตลอดระยะเวลา 1 สัปดาห์ สติ๊กเกอร์ที่จะติดลงในสัญญาณการเขียนจะไม่ซ้ำกันเลข เพื่อที่ครูจะสามารถตรวจสอบได้ว่า เด็กเลือกกิจกรรมในศูนย์นั้นๆ

วันใดบ้าง เมื่อเด็กตัดสินใจเลือกศูนย์การเรียนเรียบร้อยแล้วจึงนำสัญญาการเรียนมาลงชื่อรับทราบ ทั้งครูและเด็ก เป็นอันเสร็จเรียบร้อย เด็ก ๆ สามารถเข้าทำกิจกรรมตามที่ตกลงไว้ได้ตามกติกา

ทั้งนี้ทุกขั้นตอนจะต้องให้ความสำคัญที่ตัวเด็กเสมอ เช่น ให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการกำหนด สัญลักษณ์รูปภาพประจำศูนย์การเรียน หรือได้มีส่วนในการสร้างกติกาการเข้าศูนย์การเรียน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้เด็กปฏิบัติกิจกรรมต่างๆด้วยความสมัครใจต่อไป

ทฤษฎีจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการสอนโดยใช้สัญญาการเรียน

โรเจอร์ (Rogers) เป็นนักจิตวิทยาแนวมนุษยนิยม (Humanism) ได้นำความคิด มาเสนอว่า การเรียนรู้ที่ควรจะเป็นนั้น ควรจะเป็นการเรียนรู้เพื่อการเป็นอิสระ เนื่องจากมนุษย์ มีความไม่เป็นอิสระอยู่แล้วโดยธรรมชาติ 2 ลักษณะคือ

1. มนุษย์ไม่มีความเป็นอิสระในลักษณะทางวัฒนธรรมกล่าวคือมนุษย์เกิดมาต้องเป็นสมาชิกในสังคมจึงต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบ และข้อกำหนดต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม
2. มนุษย์ไม่มีความเป็นอิสระในลักษณะทางวิทยาศาสตร์ มนุษย์ถูกครอบงำโดยทฤษฎี พฤติกรรมศาสตร์ ที่การกระทำและความคิดของมนุษย์ถูกวางเงื่อนไขจากประสบการณ์เดิมในอดีต ทั้งสิ้น (สมใจ ลักษณะ, 2525)

การเรียนรู้ในทัศนะของโรเจอร์ หมายถึงการเรียนรู้ที่มีความหมาย จากประสบการณ์ ด้วยตนเอง ในการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย ผู้เรียนต้องสามารถตอบสนองความต้องการอยากหรืออยากเห็นอย่างอิสระ โดยผู้เรียนแต่ละคนมีโอกาสเลือกแนวทางใหม่ได้ตามความสนใจ มีการซักถามและการศึกษาค้นคว้า รวมถึงการจัดกิจกรรมสร้างเสริมประสบการณ์กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ผู้สอนมีหน้าที่ให้การส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้เรียน โดยมีความเชื่อว่าการให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างอิสระ มีค่ามากกว่าการถ่ายทอดความรู้จากครู (Charles, 1976)

โรเจอร์ ได้ใช้ทฤษฎีทางจิตวิทยาแนว และจิตบำบัดมาเป็นเครื่องมือในการสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ "ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล" ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ

3 ประการ คือ

1. ความเป็นจริง (Realness) หมายถึงผู้สอนจะต้องมีความจริงใจ รู้ลึกอย่างไรต่อผู้เรียนก็ปฏิบัติหรือพูดไปเช่นนั้น เมื่อเห็นว่าเหมาะสม เมื่อผู้เรียนรับรู้ถึงความจริงว่าผู้สอนคือ

คนธรรมดาที่มีความรู้สึกต่างๆ เหมือนคนทั่วๆ ไปจะทำให้ผู้เรียนยอมรับและไว้วางใจไม่มีความระแวงหรือสงสัยในตัวครูทำให้ผู้เรียนเกิดความสบายใจ และมีความสุขที่จะเรียน

2. การยอมรับให้เกิดิษติผู้เรียน (Acceptance/Trust) หมายถึงครูมีเจตคติเกี่ยวกับการยอมรับ ไว้วางใจและให้เกิดิษติต่อความรู้สึก ความเชื่อ ความคิดเห็นของผู้เรียน ยอมรับว่าบุคคลทุกคนต่างก็มีความหมายในตนเอง ผู้สอนที่มีลักษณะเช่นนี้จะเป็นผู้สร้างบรรยากาศการเรียนรู้นี้ที่แตกต่างไปจากห้องเรียนปกติ

3. ความเข้าใจ (Understanding) เป็นความเข้าใจที่แท้จริงในตัวผู้เรียนในทำนองรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราไม่ตำหนิติเตียน จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสบายใจและมีความสะดวกใจในการเรียน ทำให้เกิดแรงจูงใจ และแรงกระตุ้นที่จะทำงานให้หนักขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความสำเร็จในการเรียนรู้นี้สูงขึ้นกว่าบรรยากาศของห้องเรียนธรรมดา (Rogers, 1966)

จุดเด่นของการจัดการศึกษาตามแนวคิดของโรเจอร์

1. ลดสภาพความคับข้องใจของผู้เรียน จากการเรียนตามปกติ ซึ่งผู้สอนวางแผนให้ผู้เรียนได้เลือกเพียงทางเดียว ทำให้ผู้เรียนจำนวนหนึ่งไม่สามารถเรียนได้จากแนววิธีการที่ผู้สอนกำหนดให้ได้

2. ช่วยกระตุ้นให้ทุกคนมีกิจกรรมอื่น แทนที่จะฟังอย่างเดียว มีโอกาสแสวงหาด้วยตนเอง

3. ชัดความผิดพลาดในผลการเรียน ผู้เรียนมีอิสระในการนำตนเอง มีโอกาสจะเรียนรู้จากความผิดพลาดด้วยตนเอง เรียนในอัตรา เร็ว - ช้า อย่างเหมาะสมกับตนเอง

4. ช่วยเพิ่มแรงจูงใจ ทำให้ผู้เรียนมีความหวังที่จะพบความสำเร็จได้ มีความปรารถนาที่จะเรียนรู้นี้ ไม่หมดกำลังใจกับการประเมินที่นำไปเปรียบเทียบกับคนอื่นที่เก่งกว่า

5. บุคลิกภาพของผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาไปกับการเรียนการสอน ให้เป็นคนที่น่าสนใจ ผู้รู้ รับผิดชอบ เชื่อมั่นในตนเอง ยอมรับตนเองตามความเป็นจริง เป็นอิสระจากเงื่อนไขสภาพแวดล้อม และแสวงหาสิ่งที่จะทำให้ตนเองสมบูรณ์ขึ้นเสมอ (Rogers, 1974)

ส่วนประกอบของการสอนโดยวิธีสัญญาการเรียน

คลิงเสดท (Klingstedt, 1983) กล่าวว่า สัญญาการเรียนมีองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ จุดประสงค์ กิจกรรมการเรียน แหล่งเรียน หลักฐานการเรียนรู้นี้ และการประเมินผลดังนี้

1. จุดประสงค์ (Objective) คือ ความมุ่งหวังที่ต้องการจะได้จากการเรียนการศึกษา หรือทำโครงการเรื่องนั้นๆ เป็นข้อกำหนดของพฤติกรรมที่พึงพอใจของผู้เรียนที่ต้องการเรียน

จุดประสงค์ที่แน่นอนและระบุไว้ชัดเจนจะเป็นรากฐานที่ดีในการสร้างสัญญาณการเรียนรู้ต่อไป

2. กิจกรรมการเรียนรู้ (Activities) คือกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้เรียนวางแผนไว้ว่าจะกระทำเพื่อให้สามารถบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ ทั้งนี้อาจใช้กิจกรรมหลายอย่างประกอบกันตามความเหมาะสม รวมทั้งอธิบายว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้อย่างไรและกำหนดโครงสร้างของเวลาในการทำงานด้วย

3. แหล่งการเรียนรู้ (Resources) เป็นแหล่งค้นหาความรู้โดยระบุรายชื่อว่าเป็นที่ไหนเพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ให้สามารถบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ได้แก่ ตำราวารสาร แบบเรียน ศูนย์การเรียนรู้ สไลด์ โทรทัศน์ ฯลฯ

4. หลักฐานการเรียนรู้ และการประเมินผล (Evaluation) การเรียนในชั้นเรียนที่มีผู้สอนเป็นคนสอนนั้นจะปรากฏเห็นชัดว่าผู้เรียนได้ทำกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ จึงสันนิษฐานว่ามีการเรียนรู้เกิดขึ้นและไม่ได้ทำการตรวจสอบข้อสันนิษฐานนั้นโดยใช้ เครื่องมือ หรือเทคนิคต่าง ๆ เช่น การสอบข้อเขียน เป็นต้น ส่วนการเรียนรู้ตามกระบวนการของสัญญาณเรียนนั้นผู้เรียนอาจทำกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่ได้กำหนดไว้ทุกประการ หรืออาจมีการยืดหยุ่นได้บ้าง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วผู้สอนจะไม่เห็นกิจกรรมการเรียนรู้ (เช่นผู้เรียนไปค้นคว้าเอง หรือสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญ) ข้อสำคัญก็คือ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ เพื่อตรวจสอบผลดังกล่าวจึงจำเป็นต้องแสดงหลักฐานการเรียนรู้ โดยระบุว่าจะแสดงหลักฐานอะไร และ/หรือใช้วิธีการใด เมื่อใดและใครเป็นผู้ประเมิน ตัวอย่างหลักฐานการเรียนรู้ได้แก่ รายงาน ข้อเขียน การสอบ

ในสัญญาณเรียนนอกจากจะมีส่วนสำคัญ 4 ส่วน ดังกล่าวแล้วยังจะต้องมีชื่อผู้เรียน หัวข้อเรื่องหรือวิชา และส่วนที่เป็นลายเซ็นของผู้เรียนและผู้สอน ดังตัวอย่างแสดงถึงแบบฟอร์มสัญญาณเรียนต่อไปนี้

ตัวอย่างแบบฟอร์มสัญญาการเรียนแบบที่ 1 (บุญชม ศรีสะอาด, 2528)

สัญญาการเรียน

ชื่อ.....ผู้เรียน

เรื่อง/วิชา

.....

จุดประสงค์.....

.....

กิจกรรม.....

.....

แหล่งเรียน.....

.....

หลักฐานการเรียนและการประเมินผล.....

.....

.....

(ลายเซ็นผู้เรียน)

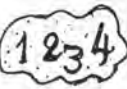

.....

(ลายเซ็นผู้สอน)

ตัวอย่างแบบฟอร์มสังเกตการณ์เรียนแบบที่ 2 (Malcom, 1984)

<u>สังเกตการณ์เรียน</u>			
ชื่อ (ผู้เรียน) เรื่อง/วิชา.....			
จุดประสงค์	กิจกรรม	แหล่งเรียน	หลักฐานการเรียนและการประเมินผลการเรียน
.....ลายเซ็นผู้เรียนลายเซ็นผู้สอน			

ตัวอย่างแบบฟอร์มสังเกตการณ์เรียนแบบที่ 3 สำหรับเด็กอนุบาล (Day, 1988)

วัน / เวลา	ชื่อ.....
☐ ศูนย์บล็อก 	
☐ ศูนย์วิทยาศาสตร์ 	
☐ ศูนย์ภาษา 	
☐ กิจกรรมกลางแจ้ง 	
☐ พบครู 	
☐ ศูนย์คณิตศาสตร์ 	
☐ ศูนย์บทบาทสมมติ 	
กิจกรรมพิเศษ	
☐ ดนตรี 	
☐ ศิลปะ 	
☐ T.V 	

แบบฟอร์มสัญญาการเรียนนั้นควรปรับให้เหมาะสมกับลักษณะของผู้เรียน วิธีเรียนและการจัดชั้นเรียน เช่นแบบฟอร์มสัญญาการเรียนสำหรับเด็กเล็กหรือเด็กอนุบาลก็ต้องแตกต่างจากนักเรียนระดับมัธยมเป็นต้น นอกจากนี้คริสติน (Christen, 1976) และเบอร์ต้า (Berta, 1974) ได้ให้หลักในการออกแบบฟอร์มสัญญาการเรียนว่าจะต้องประกอบด้วยสาระสำคัญ 6 ส่วนด้วยกัน ได้แก่

1. ชื่อผู้เรียน และวันที่ทำสัญญาการเรียน
2. วัตถุประสงค์การเรียนซึ่งจะทำให้เข้าใจและทราบถึงขอบเขตของสัญญา
3. ข้อกำหนดของสัญญาเกี่ยวกับงานที่จะทำให้เสร็จสมบูรณ์ เช่น กิจกรรม แหล่งการเรียน เป็นต้น
4. วันที่ครบสัญญา
5. ลายเซ็นต์ ของผู้เรียนและผู้สอน
6. ส่วนของการประเมินผล

ลักษณะสำคัญของสัญญาการเรียน

สัญญาการเรียนมีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการได้แก่

1. เป็นสัญญาที่ผ่านการเจรจาและตกลงร่วมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน
2. ทั้งผู้เรียนและผู้สอนได้ผูกมัดในการทำงานตามสัญญาการเรียนนั้น โดยผู้เรียนได้ผูกมัดในการทำให้เสร็จตามสัญญาและผู้สอนได้ผูกมัดในการให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวก
3. เนื่องจากจะต้องเจรจาท่าการตกลงเป็นรายๆ ไป ดังนั้นสัญญาการเรียนแต่ละรายจึงแตกต่างกัน
4. สามารถเจรจาทกลงกันใหม่ได้ถ้าสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่และความต้องการเดิมหรือถ้าผู้เรียนเกิดความต้องการใหม่ก็อาจเปลี่ยนไปทำสัญญาการเรียนใหม่ได้

ขั้นตอนในการเรียนโดยใช้สัญญาการเรียน

วิลสัน และ แกมเบรล (Wilson and Gambrell, 1973) ได้เสนอขั้นตอนในการสอนโดยใช้สัญญาการเรียนไว้ดังนี้

1. การตั้งจุดประสงค์ (Setting Objective) ครูกำหนดวัตถุประสงค์ใหญ่ ส่วนวัตถุประสงค์เฉพาะ ครูและนักเรียนร่วมกันกำหนด ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากคือ เป็นทั้งที่ปรึกษา เป็นผู้แนะนำและผู้ร่วมมือและให้ความช่วยเหลือแต่ครูมิใช่ผู้ตัดสินเพียงคนเดียว

ต้องมีการร่วมมือและตกลงกันทั้ง 2 ฝ่าย

2. การตระหนักถึงกำลังและความต้องการของผู้เรียน (Awareness of Child's Strengths and Need) เพื่อให้การตกลงร่วมมือกันมีความสมเหตุสมผลและเกิดจากความต้องการและความร่วมมือของทั้ง 2 ฝ่าย โดยให้อยู่ในขอบเขตของความสามารถในทักษะต่างๆ ใกล้เคียงกัน ข้อมูลเหล่านี้อาจวัดจากข้อสอบ Pretest การสังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียนแบบทดสอบ Prior test performance หรือแหล่งวินิจฉัยข้อมูลอื่น ๆ

3. การเจรจาตกลงทำสัญญา (Contract Negotiation) หลังจากการตั้งวัตถุประสงค์ร่วมกันโดยความเห็นของทั้ง 2 ฝ่าย เด็กจะสามารถวางแผนขอบเขตของความสามารถในหลายๆ รูปแบบ ดังนั้นจึงเป็นความรับผิดชอบอย่างมากที่ครูจะช่วยนักเรียนได้พัฒนาความสามารถเพื่อให้เขาสามารถจัดเตรียมทางเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของเขา

4. การพัฒนาตนเอง (Pacing) การทำสัญญา ผู้เรียนจะได้ตัดสินใจเรียนตามความสามารถของตนเองในลักษณะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับเนื้อหา กิจกรรม ปริมาณงาน ครูและนักเรียนจะร่วมมือตกลงกันในเรื่องเป็นเวลา เพื่อให้สัมพันธ์และสอดคล้องกับกิจกรรมที่จัดขึ้น

5. วิธีการเรียน (Study Method) เมื่อเด็กมีโอกาเลือกเรียนได้หลายทาง และเด็กเลือกตัดสินใจใช้วิธีการเรียนที่เหมาะสมกับตน ครูจะเป็นผู้กำหนดแนวทางต่างๆ ให้เด็กได้ประสบความสำเร็จในการเรียนมากที่สุด

6. การประเมินผล (Evaluation) ครูและนักเรียนตัดสินใจร่วมกันในการประเมินผลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

7. การเสริมแรง (Reinforcement) หลังจากที่มีการทำสัญญาการเรียนร่วมกันแล้วและพบว่าในบางครั้งผู้เรียนไม่ประสบผลสำเร็จควรมีการประชุมปรึกษากันใหม่ การที่ครูให้คำแนะนำ กระตุ้น สนับสนุน และให้กำลังใจจะช่วยให้ผู้เรียนก้าวไปสู่ความสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

ในเรื่องของการเสริมแรงหรือการให้รางวัลแก่ผู้เรียนที่ทำตามสัญญาได้สมบูรณ์ ครูสามารถทำได้หลายวิธีด้วยกัน เช่น การสรรเสริญ การให้ระดับผลการเรียน การให้สิทธิพิเศษ คริสติน (Christen, 1976) สจ๊วตและแชงค์ (Stewart and Shank, 1973) กล่าวว่า รางวัลเป็นสิ่งพิเศษที่ให้แก่มผู้เรียนเมื่อจบการทำสัญญา รางวัลช่วยเสริมสัญญาคือเป็นสิ่งที่มีพลังในการทำให้

ประสบความสำเร็จตามพื้นฐานของสัญญา สวิฟท์และสไปแวก (Swift and Spivack, 1975) กล่าวถึงรางวัลว่า รางวัลที่ให้กับผู้เรียนซึ่งทำงานได้สำเร็จตามจุดหมายจะต้องยุติธรรมและมีน้ำหนักเท่ากับคุณภาพของงาน อย่างไรก็ตามบางครั้งรางวัลที่ให้เพียงเล็กน้อยก็สามารถสนับสนุนให้ผู้เรียน มีพฤติกรรมที่ได้ตามสัญญาในชั้นเรียนได้

ขั้นตอนของการเรียนโดยใช้สัญญาการเรียน (บุญชม ศรีสะอาด, 2528)

การเรียนโดยใช้สัญญาการเรียนแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1.

ขั้นเตรียม

2.

ขั้นร่างสัญญา

3.

ขั้นตกลงสัญญา

4.

ขั้นทำกิจกรรมการเรียน

5.

ขั้นประเมินการเรียน

1. ขั้นเตรียม

ขั้นแรกสุดของการเรียนโดยใช้สัญญาการเรียนก็คือ การให้ข้อมูลสนเทศ (Information) เกี่ยวกับวิชาและการสร้างความคุ้นเคยกันระหว่างครูและผู้เรียน สำหรับการให้ข้อมูลสนเทศเกี่ยวกับวิชานั้น อาจใช้วิธีการบรรยายและอภิปรายหรือวิธีอื่นให้ผู้เรียนทราบและเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของวิชาหัวข้อเนื้อหาต่าง ๆ ที่จะศึกษา เป้าประสงค์และ/หรือจุดประสงค์ส่วนที่เป็น

แกนสำคัญ ส่วนที่สามารถเลือกเรียนได้ เป็นต้น ครูควรทราบทักษะและความสามารถของผู้เรียน ทั้งนี้อาจโดยวิธีการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) ศึกษาผลการสอบที่ผ่านมา ศึกษาระเบียบชั้นสะสม หรืออาจใช้วิธีสังเกต สอบถามหรือวิธีอื่น เพื่อประกอบพิจารณาในการทำสัญญาการเรียน

2. ขั้นร่างสัญญา

หลังจากที่ผู้เรียนและผู้สอนมีความคุ้นเคยกัน ผู้เรียนมีความเข้าใจอย่างชัดเจน เกี่ยวกับจุดประสงค์และลักษณะของวิชาแล้ว ขั้นต่อมาผู้เรียนจะร่างข้อความที่เป็นจุดประสงค์ของการเรียนของตน กิจกรรมการเรียนที่วางแผนไว้ว่าจะปฏิบัติ แหล่งเรียนที่ตั้งใจจะใช้และประเภทของหลักฐานการเรียนและการประเมินการเรียน ในการร่างสัญญาผู้เรียนอาจปรึกษาผู้สอนได้ถ้าต้องการ

3. ขั้นตกลงสัญญา

ในขั้นนี้ควรพิจารณาและดำเนินการไปตามลำดับ ดังนี้

3.1 จุดประสงค์การเรียน ผู้สอนอาจถามผู้เรียนว่าในการที่จะศึกษาแต่ละหัวข้อที่เลือกมานั้นต้องการให้ได้อะไร ผู้สอนและผู้เรียนทำการอภิปรายและปรับปรุงจุดประสงค์การเรียนเพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาวิชาและตรงกับความต้องการของผู้เรียน ในระยะนี้ทั้งสองฝ่ายจะต้องตระหนักถึงจุดแข็ง และจุดอ่อนของผู้เรียนเพื่อที่จะกำหนดจุดประสงค์ได้เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน เนื่องจากจุดประสงค์การเรียนนี้จะเป็นรากฐานสำคัญของขั้นตอนอื่น ๆ ต่อไป ดังนั้นจึงควรคิดให้รอบคอบและระบุดังชัดเจน

3.2 กิจกรรมการเรียน ในขั้นนี้ผู้สอนและผู้เรียนจะอภิปรายถึงกิจกรรมการเรียนที่ผู้เรียนได้ร่างมา ผู้เรียนบางคนอาจมีปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดกิจกรรมการเรียน ผู้สอนจึงควรเตรียมรายการกิจกรรมการเรียนประเภทต่าง ๆ เพื่อผู้เรียนจะได้เลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของเขา

ควรมีการกำหนดตารางกิจกรรม นอกจากผู้เรียนจะได้รู้วิธีประมาณความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนกับความสามารถของตน รู้ความคาดหวังเกี่ยวกับภาระการเรียนต่อวัน ต่อสัปดาห์ และต่อภาคเรียนแล้ว ตารางกิจกรรมยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับเวลาในการทำกิจกรรมการเรียน การส่งรายงานหรือเสนอหลักฐานการเรียนรู้อีก

นอกจากที่ควรมีการกำหนดตารางกิจกรรมแล้ว ควรมีการวางแผนการพบระหว่างผู้สอนและผู้เรียนว่าจะพบกันเมื่อใดบ้างโดยกำหนดวัน เวลาและสถานที่ให้ชัดเจน การพบกันแต่ละครั้ง

จะอยู่ในรูปของการปรึกษาหารือ อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะมีส่วนสำคัญในการช่วยให้นักเรียนเรียนรู้โดยวิธีนี้ได้สำเร็จ กรณีจำเป็นผู้สอนอาจให้การเสริมแรง และในกรณีที่พบปัญหาที่อาจช่วยนักเรียนในการพิจารณาว่ามีอะไรที่เป็นจุดบกพร่อง และอธิบายวิธีหลักแหล่งของปัญหาที่คล้ายคลึงกันในอนาคต

3.3 แหล่งเรียนรู้ (Resources) ผู้เรียนและผู้สอนพิจารณาและอภิปรายถึงแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้เสนอมานั้นว่า มีความเหมาะสมหรือไม่ ในอันที่จะช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ตามจุดประสงค์ ผู้สอนอาจชี้แนะแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมเช่น ชี้นะตาราหรือวารสารที่เน้นในเรื่องนั้นหรือบุคลากรที่เชี่ยวชาญในด้านนั้น เป็นต้น

3.4 หลักฐานการเรียนรู้และการประเมินการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนแต่ละคนจัดทำสัญญาการเรียนรู้ของตนเอง ผู้เรียนแต่ละคนต่างก็มีการออกแบบการประเมินการเรียนรู้แตกต่างกันไปผู้สอนและผู้เรียนจะร่วมกันพิจารณาและปรับปรุงร่างของสัญญาการเรียนรู้ในส่วนนี้ โดยคำนึงถึงมาตรฐานทางวิชาการ การมีพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ในวิชาหลังๆ อย่างเพียงพอ การระบุไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับหลักฐานที่จะประเมินและวิธีการประเมิน เช่น จะประเมินอะไร เมื่อใด โดยใคร และประเมินอย่างไร หลักฐานการเรียนรู้ หรือผลจากการเรียนรู้โดยวิธีนี้อาจอยู่ในรูปใดรูปหนึ่งหรือหลายรูปประกอบกันก็ได้

ถ้ามีการสอบก่อนเรียน (Pre-test) และการสอบหลังเรียน (Post-test) ก็จะเป็นทางหนึ่ง ที่ช่วยให้นักทราบถึงความก้าวหน้าในการเรียนรู้ได้จากคะแนนที่เพิ่มขึ้นเมื่อสอบปลายภาค

ในการประเมินการเรียนรู้ อาจใช้รูปแบบการประเมินเพื่อปรับปรุง (Formative Assessment) โดยใช้ข้อมูลสะท้อนกลับ (Feedback) ที่ได้รับจากการวัดหรือใช้การประเมินครึ่งภาคเรียน วิธีที่จะได้ข้อมูลสะท้อนกลับอย่างแน่นอนได้แก่ การให้เขียนบรรยายหรือรายงาน ประสพการณ์โดยระบุถึงความพึงพอใจในวิชา ความสัมพันธ์กับการศึกษาวิชาอื่น ๆ และการบูรณาการกับสิ่งที่ได้เรียนมาแล้ว

3.5 การเขียนสัญญา หลังจากที่ได้ดำเนินการจากขั้นที่ 3.1 ถึงขั้นที่ 3.4 จนเป็นที่พอใจของทั้ง 2 ฝ่ายแล้วผู้เรียนนำผลดังกล่าวไปเขียนในแบบฟอร์มสัญญาการเรียนรู้และทั้ง 2 ฝ่ายเซ็นชื่อลงในสัญญาดังกล่าว ถ้าขอเอกสารและเก็บไว้คนละแผ่น

4. ขึ้นทำกิจกรรมการเรียน

หลังจากเซ็นสัญญาการเรียนแล้วผู้เรียนจะใช้สัญญาการเรียนนั้นเป็นแนวในกระบวนการเรียน โดยปฏิบัติตามกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามเมื่อพบปัญหาหรือแนวทางที่เหมาะสมกว่าก็อาจตกลงทำสัญญากันใหม่เป็นรายบุคคลไป

5. ขึ้นประเมินการเรียน

หลังจากที่ได้กระทำกิจกรรมการเรียนตามสัญญาการเรียนเสร็จแล้ว ก็จะเป็นการประเมินการเรียนตามที่ได้กำหนดไว้ในสัญญานั้น เพื่อเป็นการประกันว่าได้เกิดการเรียนรู้ตามที่ต้องการจริง

การจัดชั้นเรียนในการสอนโดยใช้สัญญาการเรียน

ในการจัดชั้นเรียนแบบการเรียนโดยใช้สัญญาการเรียน สามารถจัดได้ในลักษณะของศูนย์การเรียน (Day and Drake, 1986) ซึ่งประกอบด้วยอุปกรณ์ต่างๆ ที่เสริมความคิดรวบยอด จะทำให้พบความต้องการและลักษณะการเรียนของผู้เรียนแต่ละคน (Lambek and Lorentzen, 1971) หรือจะจัดชั้นเรียนในลักษณะของสัญญาตามเงื่อนไข (Contingency Contracting) โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนแยกจากกันคือ ส่วนสำหรับทำงานและส่วนอื่นๆ ซึ่งเป็นส่วนสำหรับเสริมแรงในส่วนของการทำงานจะมีตารางกิจกรรมการเรียนผู้เรียนแต่ละคนสัญญาที่จะทำงานของตนให้เรียบร้อยที่นี้ หลังจากนั้นจะไปที่ส่วนเสริมแรงในเวลาอิสระ ในส่วนนี้จะมีเกม อุปกรณ์ กิจกรรมต่างๆ ที่ผู้เรียนปฏิบัติได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นจึงเป็นโอกาสที่ผู้เรียนจะได้ทำสิ่งใหม่ ๆ และเป็นกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจ กระตุ้นผู้เรียนให้ปฏิบัติงานของตนอย่างสมบูรณ์

ข้อดีของสัญญาการเรียน

ข้อดีสำหรับผู้เรียน

1. ผู้เรียนมีโอกาสวางแผนการเรียนของตนเอง กำหนดจุดประสงค์ของตนเอง จัดระบบการเรียนและประเมินผลความก้าวหน้าของตนเอง นั่นคือผู้เรียนมีส่วนสำคัญในกระบวนการเรียน มีส่วนรับผิดชอบในการเรียนของตนเองมากขึ้น
2. ผู้เรียนพัฒนาเจตคติเกี่ยวกับความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง
3. ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้สิ่งที่ตนสนใจ และมีความหมายต่อตนเองมากขึ้นถึงแม้ในบางรูปแบบของสัญญาการเรียน จะมีกรอบหรือขอบเขตของวิชานั้นแต่ก็ยังมีโอกาสเลือกตามความ

สนใจในกรอบดังกล่าว

4. ในกระบวนการของสัญญาการเรียนจะมีการตกลงเกี่ยวกับการเรียนร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ลักษณะดังกล่าวเอื้อต่อการเกิดบรรยากาศที่ดีในการเรียน

5. ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้อย่างอิสระ ตามสัญญาการเรียนของตน

6. เอื้อต่อการค้นพบและสังเคราะห์ความรู้ด้วยตนเองมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นความรู้ใหม่ จึงเป็นแนวทางและสิ่งจูงใจในการเรียนรู้ด้วยตนเอง

7. ผู้เรียนคงความสนใจมากตลอด ถือว่าสัญญาการเรียนเป็นสิ่งที่ "เป็นสมบัติของตน" เป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนพยายามทำงานให้สำเร็จด้วยตนเอง (Cunningham and Heimler, 1972)

ข้อดีสำหรับผู้สอน -----

1. ข้อมูลและประสบการณ์จากสัญญาการเรียน จะช่วยในการปรับปรุงวิชาและกำหนดมาตรฐานการเรียน

2. เปลี่ยนบทบาทของผู้สอนความรู้ให้กับนักเรียนมาเป็นผู้จัด (Organize) โปรแกรมการเรียนที่มีประสิทธิภาพร่วมกับผู้เรียน (บุญชม ศรีสะอาด, 2528)

เฟลมมิง (Fleming, 1983) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของสัญญาการเรียนไว้ดังนี้คือ

1. ช่วยสร้างความพอใจต่อการเรียนแบบเอกัตภาพ ซึ่งคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยวิธีการสอนแบบอื่นไม่มี

2. เพิ่มแรงจูงใจในการเรียนโดยส่งผลต่อการเรียนและเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้อันมีความหมายต่อผู้เรียนมาก

3. เป็นการจัดหากลไกเพื่อให้ผู้เรียนพบจุดมุ่งหมายในระยะเวลาสั้น ๆ

4. เป็นการสร้างนิสัยให้ผู้เรียนเรียนด้วยสุขภาพจิตที่ดีขึ้น

ความแตกต่างของการสอนโดยใช้สัญญาการเรียนกับการสอนโดยวิธีปกติ

คริสติน (Christen, 1976) ได้กล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ในบรรยากาศการเรียนการสอนโดยใช้สัญญาการเรียน ไว้ดังนี้

1. ผู้เรียน เป็นผู้รับผิดชอบในการเรียน เป็นส่วนใหญ่

2. ผู้เรียนสามารถตัดสินใจด้วยตนเองเกี่ยวกับสิ่งที่พวกเขาปรารถนาที่จะเรียน

3. ผู้เรียนสามารถกำหนดความก้าวหน้าในงานของตนเอง และความรับผิดชอบ

ที่จะให้เสร็จสมบูรณ์ภายในเวลาที่กำหนด

4. ผู้เรียนได้รับโอกาสในการเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนจนถึงการวัดผลขั้นสุดท้ายที่ทำเสร็จสมบูรณ์
5. ผู้เรียนสามารถทำงานอย่างอิสระตามสัญญา แต่สามารถที่จะให้และรับความช่วยเหลือจากผู้อื่น ในความพยายามของพวกเขาที่จะทำให้สัญญาเสร็จสิ้นสมบูรณ์
6. ผู้เรียนถูกท้าทายให้พยายามหาคำตอบในคำถามที่กำหนดไว้แก่พวกเขาด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้งานเสร็จสมบูรณ์
7. ผู้เรียน เรียนรู้ในการแลกเปลี่ยนความรับผิดชอบของสัญญากับผู้สอน เรียนรู้ว่าจะทำอย่างไรจึงจะทำงานใกล้ชิดกับบุคคลอื่น
8. ผู้เรียน เรียนรู้ที่จะกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ท้าทายและภายในขอบเขตความสนใจและความสามารถของตน

ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center)

ความหมายของศูนย์การเรียนรู้

มีผู้ให้ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ไว้สอดคล้องกัน เช่น

ศูนย์การเรียนรู้ คือ การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้การสอนที่จะเป็นสื่อการสอนแบบสื่อประสมเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้มีส่วนร่วมในการเรียนอย่างกระฉับกระเฉง ได้ตรวจสอบผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง ได้มีประสบการณ์ทำให้เกิดความสำเร็จ ภาคภูมิใจ และเกิดการเรียนรู้ที่ละน้อยตามลำดับขั้น (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, สมเชาว์ เนตรประเสริฐ และ สุดา ลินสกุล, 2520) ส่วน ละเมียด ลิมอักษร, (2524) ได้ให้ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ว่าหมายถึง ที่รวมอุปกรณ์การเรียนสำหรับให้ประโยชน์ในการเรียน การศึกษาของเด็ก ลัคดา นิละมณี, (2526) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้เป็นการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเป็นพิเศษ ุ้โดยให้เด็กได้เลือก และมีส่วนร่วมประกอบกิจกรรมโดยการสังเกต ค้นคว้า ทดลองและสร้างสรรค์ ช่วยให้เด็กเรียนรู้สิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคน เป็นการช่วยให้เด็กได้พัฒนาความพร้อมด้วยตนเอง

เนื่องจากเด็กอนุบาลเป็นวัยที่มีความอยากรู้อยากเห็นอยากทดลองทำในสิ่งใหม่ๆ ที่อยู่รอบตัว ดังนั้นเด็กในวัยนี้ควรมีโอกาสที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจของเขา (อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร, 2532) ด้วยเหตุนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนของครู จึงควรให้ส่งมอบการเรียนรู้ตามเอกัตภาพ ซึ่งวิธีหนึ่งก็คือการจัดการเรียนรู้การสอนโดยใช้ กิจกรรมแบบศูนย์ การเรียนรู้ โดยที่ศูนย์การเรียนรู้เป็นการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองได้มากที่สุด ซึ่ง ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กอนุบาล หมายถึง บริเวณที่มีวัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้เด็กทำกิจกรรมตามเนื้อหาแตกต่างกันตามลักษณะของศูนย์ การเรียนรู้ โดยผู้เรียนจะหาประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองและรายงานผลการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ตามที่ครูกำหนด ซึ่งตรงกับที่ เดย์ (Day, 1988) กล่าวว่า ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กอนุบาลเป็นบริเวณที่บรรจุกิจกรรมไว้อย่างหลากหลายตามหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนด ให้เด็กเรียนรู้ในครั้งหนึ่ง ๆ โดยเด็กจะเรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองตามความสนใจ ความสามารถและวุฒิภาวะของตนเองอย่างอิสระ

หลักการจัดศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กอนุบาล

เดย์ (Day, 1986) ได้เสนอหลักการจัดศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กอนุบาล ไว้ว่า

1. การจัดศูนย์การเรียนรู้ที่ดีต้องเน้นที่เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีโครงสร้างการจัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมทักษะทางวิชาการ การสื่อสารและสังคม ความเป็นอิสระ และความสามารถในการเลือกรวมทั้งสร้างค่านิยมต่าง ๆ เช่นการมีความรับผิดชอบ การยอมรับฟัง การให้ความช่วยเหลือ ความเข้าใจผู้อื่น

2. การจัดศูนย์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสำหรับเด็กอนุบาล ต้องสนองต่อความต้องการ และระดับพัฒนาการของเด็กแต่ละคน จึงควรจัดประสบการณ์ให้เด็กได้เลือกทำกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อให้เด็กได้พัฒนาไปตามความสามารถของแต่ละบุคคล

การจัดห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กอนุบาลนั้นห้องเรียนจะต้องมีขนาดใหญ่เพียงพอแก่การประกอบกิจกรรมและการเคลื่อนไหวของเด็ก ส่งเสริมพัฒนาการและสนองความต้องการที่เหมาะสมกับวัยของเด็กเพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กในทุกๆด้าน เด็กจะประกอบกิจกรรมเป็นกลุ่มตามศูนย์การเรียนรู้ซึ่งจะมีเนื้อหาและอุปกรณ์ต่างกััน เด็กจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำกิจกรรมในแต่ละศูนย์ ครูจะมีหน้าที่เพียงช่วยแนะนำเล็กๆ น้อยๆ คอยประสานงานและเตรียมสิ่งแวดล้อมความสะดวกให้ ศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ จะจัดไว้ทั่วห้องตามความเหมาะสม แต่ละศูนย์ควรมี

กิจกรรมเพื่อขงพอสำหรับให้เด็กเลือกประกอบกิจกรรมตามความสนใจ และสามารถดึงดูดความสนใจ
ของเด็กให้อยากเข้าไปทำกิจกรรมในศูนย์นั้น ๆ

หลักในการจัดห้องเรียนแบบศูนย์การเรียน

สำหรับเด็กอนุบาลครูผู้ทำหน้าที่จัดห้องศูนย์การเรียน และควบคุมดูแลควรจะมีติดหลัก
ต่อไปนี้

1. จำนวนเด็ก โดยปกติแล้วควรเป็นครู 1 คน ต่อเด็ก 20 คน ซึ่งเป็นจำนวน
พอเหมาะที่ครูจะควบคุมดูแลได้อย่างใกล้ชิด และทั่วถึง
2. ขนาดของห้องเรียน ควรเป็นห้องที่มีขนาดใหญ่เพียงพอสำหรับการประกอบ
กิจกรรมและการเคลื่อนไหวของเด็กได้สะดวกและปลอดภัยเด็กเล็กต้องการบริเวณกว้างมีแสงสว่าง
เพียงพออากาศถ่ายเทได้สะดวกเช่น จำนวนเด็ก 30 คน ศูนย์การเรียนควรมีขนาด 7-9 เมตร
3. กิจกรรมที่จะจัดในห้องศูนย์การเรียน ควรจะจัดให้มีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริม
พัฒนาการและสนองความต้องการที่เหมาะสมกับวัยเด็ก เพื่อเตรียมความพร้อมในทุกๆด้านให้แก่เด็ก

หลักการจัดกิจกรรมในห้องศูนย์การเรียน

1. กิจกรรมในแต่ละศูนย์ควรห่างกันพอสมควร สามารถแยกกลุ่มเด็กออกจากกันได้
ชัดเจน และสะดวกในการที่ครูจะควบคุมนักเรียนในแต่ละศูนย์มิให้ปะปนกัน
2. ในแต่ละศูนย์จะต้องมีโต๊ะกิจกรรมซึ่งนักเรียนสามารถนั่งได้ 4-8 คน ทุกศูนย์
เด็กสามารถเดินไปได้รอบ ๆ เพื่อเลือกเล่นกิจกรรมในศูนย์ได้สะดวก
3. ควรมีอุปกรณ์กันเปื้อนในศูนย์กิจกรรมที่อาจมีกิจกรรมที่เลอะเทอะได้ เช่น
การเล่นน้ำ การระบายสี เป็นต้น
4. ควรจัดอุปกรณ์การเล่นทุกชิ้นประจำไว้ทุกศูนย์ให้เรียบร้อย ทั้งนี้เพื่อให้เด็กมี
โอกาสสำรวจอุปกรณ์ในศูนย์ ขณะที่ครูกำลังอธิบายวิธีการเรียนในแต่ละศูนย์
5. ควรมีที่สำหรับแสดงผลงานที่เด็กๆ ทำเสร็จในแต่ละศูนย์

กิจกรรมในศูนย์การเรียน ควรมีลักษณะดังนี้

1. เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการและความต้องการของเด็ก
2. เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยคำนึงถึงเด็กเป็นศูนย์กลาง
3. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของเด็ก
4. เป็นกิจกรรมที่สามารถดึงดูดความสนใจของเด็ก

5. มีเกณฑ์การประเมินที่เหมาะสมกับระดับของเด็ก

การจัดศูนย์การเรียนรู้สามารถจัดได้หลากหลายศูนย์ ลักษณะของการจัดศูนย์ต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดเนื้อหาวิชา โดยการนำเนื้อหาวิชาที่เรียนมาจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ เช่น ศูนย์คณิตศาสตร์ ศูนย์วิทยาศาสตร์ ศูนย์ภาษา ศูนย์ศิลปะ เป็นต้น
2. ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดสื่อการสอน เช่น ศูนย์บล็อก ศูนย์หนังสือ ศูนย์เครื่องเล่น สัมผัส ศูนย์น้ำและทราย ศูนย์กระดาษ ศูนย์บ้าน
3. ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดกิจกรรมที่ใช้ในการเรียนรู้ เช่น ศูนย์ปั้น ศูนย์วาดภาพระบายสี ศูนย์ละครบทบาทสมมุติ ศูนย์การเคลื่อนไหว ศูนย์การเล่นกลางแจ้ง เป็นต้น

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งแต่ละศูนย์จะมีลักษณะ เฉพาะและความมุ่งหมายแตกต่างกันไป ดังนี้

1. ศูนย์บล็อก ประกอบด้วย บล็อกขนาด รูปร่างต่างๆ กิจกรรมที่ใช้บล็อกให้โอกาสเด็กในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ พัฒนาปฏิสัมพันธ์ ในทางสังคม การให้ความร่วมมือ การรับรู้ทางสายตาและมือ เด็กสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับการวัด แรงโน้มถ่วงความสัมพันธ์ของที่ว่างและการใช้ภาษา (Day, 1986) ศูนย์นี้ควรจัดให้ห่างจากศูนย์กิจกรรมอื่นที่ต้องการความสงบ เช่น ศูนย์หนังสือหรือศูนย์เครื่องเล่นสัมผัส เนื่องจากศูนย์บล็อกจะเกิดเสียงดังบ้างเป็นครั้งคราว เนื่องจากเด็กได้พังทลายสิ่งก่อสร้างของเขาเองเพื่อสร้างสิ่งใหม่ขึ้นแทน หรือพังทลายลงมาด้วยเหตุอื่น เช่น สว่างเกินไป ขาดความสมดุล เป็นต้น

2. ศูนย์หนังสือหรือศูนย์ภาษา เป็นทักษะการสื่อสารประกอบด้วย การฟัง การพูด การอ่านและการเขียนบริเวณหนังสือควรประกอบด้วยหนังสือภาพ หนังสืออ่าน การ์ตูน นิตยสารต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัย และความสนใจของผู้เรียน ควรเป็นที่สงบ สบาย ซึ่งเมื่ออ่านช่วยให้เกิดสมาธิและความคิด ห่างไกลจากเสียงรบกวน มีวัสดุสำหรับฝึกการเขียนเพียงพอกับความต้องการ

3. ศูนย์บ้าน เป็นศูนย์ที่สามารถจัดกิจกรรมได้กว้างขวาง สบายงาม เช่น จัดเป็นสหกรณ์ร้านค้า โรงพยาบาล ห้องอาหาร ฯลฯ อุปกรณ์ในศูนย์ประกอบด้วย เครื่องเรือนขนาดเล็ก อุปกรณ์ทำครัว ตุ๊กตา เสื้อผ้า เครื่องแต่งตัว เครื่องมือแพทย์ เด็กมักใช้กิจกรรมบทบาทสมมุติอยู่ในศูนย์นี้ ทำให้ครูทราบถึงโลกของเด็ก ความต้องการในการพัฒนา ทำให้เขาได้ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนได้ดี

4. ศูนย์งานกระดาษกิจกรรมในศูนย์ประกอบด้วย การฉีก การตัด พับ ม้วน หรือสาน กระดาษเส้น จำเป็นต้องใช้กรรไกร กาวหรือแปรงเปือกกระดาษ ดังนั้นจึงควรจัดให้ห่างศูนย์หนังสือ เพื่อป้องกันการทำลายหนังสือ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้ เด็กจะได้ฝึกการใช้กล้ามเนื้อ การใช้สายตา และเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้มาก

5. ศูนย์เครื่องเล่นสัมผัส ควรจัดเครื่องเล่นต่าง ๆ ไว้เป็นชุด ๆ โดยมีจำนวน เพียงพอกับจำนวนเด็ก กิจกรรมนี้ต้องการสมาธิในการเล่น จึงควรอยู่ใกล้กับศูนย์ที่ต้องการความสงบ เช่น เดียวกัน เช่น ศูนย์หนังสือ

6. ศูนย์วิทยาศาสตร์ เป็นศูนย์ที่เปิดโอกาสให้มีการค้นคว้ามโนทัศน์พื้นฐาน โดยผ่าน เกมการสำรวจและการทดลอง การดำเนินกิจกรรมต้องสอดคล้องกับระดับพัฒนาการของเด็ก กิจกรรมต่างๆจะช่วยให้เด็กเข้าใจมโนทัศน์เชิงนามธรรม กิจกรรมในศูนย์จะประกอบด้วยกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์ได้แก่ การสังเกต การจัดประเภทการวัด การทดลองการพยากรณ์ เพื่อพัฒนาทักษะ กระบวนการพื้นฐานซึ่งเป็นโครงสร้างสำหรับการศึกษาวิทยาศาสตร์ วัสดุอุปกรณ์ในศูนย์ประกอบด้วย วัสดุธรรมชาติ เพื่อการสำรวจเช่น ก้อนหิน ใบไม้ น้ำ ดิน เมล็ดพืช แมลง เปลือกหอย ดอกไม้ สัตว์เล็ก ๆ ฯลฯ

7. ศูนย์คณิตศาสตร์ มีลักษณะคล้ายศูนย์วิทยาศาสตร์ คือให้เด็กมีกิจกรรมการค้นคว้า มโนทัศน์พื้นฐานที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก ช่วยให้เด็กเข้าใจมโนทัศน์เชิงนามธรรมโดยผ่าน การจัดการและสืบสวนกับวัตถุที่เป็นรูปธรรม อุปกรณ์ในศูนย์ประกอบด้วย เกมคณิตศาสตร์ ลูกคิด เงินปลอม ด้ายตวง บล็อกตัวเลข เครื่องบวกเลข แท่งไม้ โดมิโน ปริศนาตัวเลข รูปทรงเลขาคณิต กระดานตัวเลขและเศษส่วน เศษวัสดุต่าง ๆ เช่น กระจุกม เหยี่ยว ลูกแก้ว ฯลฯ

8. ศูนย์ศิลปะ มีความหมายรวมถึงงานฝีมือ ที่เกิดจากเด็กหลากหลายรูปแบบ เช่น การวาดภาพ ระบายสี การพับ สาน ประติติ ประดิษฐ์เศษวัสดุ การปั้น ตัด ฉีก กระดาษ รวมทั้ง การดนตรีถือเป็นกิจกรรมในศูนย์ศิลปะนี้ทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะความสำคัญของกิจกรรมศิลปะด้านใดด้าน หนึ่ง ฉะนั้นวัสดุอุปกรณ์ในศูนย์จึงประกอบด้วย วัสดุสำหรับการตัด การประติติ การระบายสี วาดภาพ การปั้นและงานฝีมือ ควรมีอุปกรณ์เพื่อความสวยงามอื่น ๆ เช่น ริบบิ้น เศษกระดาษสี เศษผ้า เปลือกหอย เครื่องเล่นดนตรี เครื่องประกอบจังหวะ เครื่องประดับ กล้อง เส้นลวด กระจก เพื่อ ใช้สำหรับประดิษฐ์งานสร้างสรรค์

9. ศูนย์การเล่นทรายและน้ำ กิจกรรมในศูนย์ประกอบด้วย การทดลอง การลอย การจม น้ำหนัก การวัด การเปรียบเทียบปริมาณ งานสร้างสรรค์ เช่น สร้างบ้านบนกระเบทราย การวาดภาพ เขียนภาพบนพื้นทราย การผสมสีลงในน้ำ เป็นต้น วัสดุที่ใช้ได้แก่ ก่อ่งพลาสติก ไม้ก๊อก ฟองน้ำ ข้อนถ้วยตวง แปรง กรวย กระป๋อง หลอด แก้วน้ำ สีน้ำ กล้วยน้ำ ฯลฯ

10. ศูนย์กิจกรรมพิเศษ ประกอบด้วย กิจกรรมง่าย ๆ ที่เด็กเรียนสามารถทำได้อย่างต่อเนื่องไม่จำกัดเวลา เช่น การจัดทำสมุดสะสมภาพ การสร้างบ้าน การเล่นเกม เป็นต้น ลักษณะสำคัญของศูนย์กิจกรรมพิเศษ คือ เป็นกิจกรรมที่ง่าย ๆ อยู่ในความสนใจของเด็ก เด็กสามารถทำกิจกรรมได้โดยอิสระเสรี จะเสร็จหรือไม่เสร็จก็ได้ กิจกรรมนี้จะเป็นกิจกรรมที่คงอยู่ เด็กสามารถเข้ามาทำต่อให้เสร็จในครั้งต่อ ๆ ไปได้ หรืออาจเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะพิเศษกว่าศูนย์อื่น ๆ เช่น การลงมือทำอาหาร ทำขนม ร่วมกัน

จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมในศูนย์การเรียนทุกศูนย์การเรียนมุ่งให้เด็กได้ปฏิบัติกิจกรรมได้ด้วยตนเอง และส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆของเด็กอีกด้วย

บทบาทของครูในห้องเรียนแบบศูนย์การเรียน

บทบาทของครูจะเปลี่ยนจากผู้ให้ข้อมูล (Information Officer) มาเป็นผู้จัดการห้องเรียน (Classroom Manager) ซึ่งมีภาระหน้าที่จัดบริการสนองความต้องการของนักเรียน โดยครูจะมีบทบาทหน้าที่สำคัญดังนี้

1. กำกับการเรียนรู้อันของผู้เรียน โดยผู้เรียนจะดำเนินการเรียนด้วยการปฏิบัติ การเรียนด้วยตัวเอง จากกิจกรรมตามศูนย์การเรียนต่าง ๆ ซึ่งครูเป็นผู้จัดชั้น ดังนั้นครูจะต้องมีหน้าที่ศึกษาถึงลักษณะวิธีการจัด ตลอดจนวิธีการใช้ศูนย์การเรียนอย่างละเอียดทุกขั้นตอน

2. ประสานงานกิจกรรมการเรียนของผู้เรียนทุกกลุ่ม รวมทั้งต้องประสานงานกับครูผู้ร่วมงานคนอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโดยเฉพาะผู้บริหาร หรือผู้บังคับบัญชา เพราะการจัดศูนย์การเรียน จะไม่สามารถดำเนินการให้สำเร็จได้เพียงลำพังโดยครูคนเดียว จำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารจึงจะสามารถทำได้สำเร็จ

3. บันทึกการพัฒนาของผู้เรียนแต่ละคนในขณะปฏิบัติกิจกรรมการเรียนในศูนย์การเรียนต่าง ๆ

4. เป็นแหล่งความรู้แหล่งหนึ่งของนักเรียน ถึงแม้เนื้อหาวิชาจะได้จากการปฏิบัติกิจกรรมในศูนย์การเรียนต่าง ๆ ครูยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ และเป็นแหล่งความรู้ที่ผู้เรียน

พึงพาได้เสมอ นอกจากนี้ครูยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำเข้าสู่บทเรียนและเป็นผู้นำในการสรุปบทเรียนด้วย

5. เตรียมกิจกรรมและสื่อการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

6. ในขณะที่ผู้เรียนทำกิจกรรมครูมีบทบาทในการสังเกต ดูแลแก้ไขพฤติกรรมในการทำงานและให้ความช่วยเหลือเป็นรายบุคคลในบางกรณี

บทบาทของผู้เรียนในศูนย์การเรียนรู้

บทบาทของผู้เรียนจะเปลี่ยนแปลงจากการที่ เป็นผู้คอยรับความรู้จากครู มาเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากสถานการณ์และสื่อการสอนที่เตรียมไว้คือ

1. ผู้เรียนลงมือทำกิจกรรม เพื่อศึกษาค้นคว้าจากสื่อการเรียนที่จัดไว้ในสถานการณ์ เช่นนี้ ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกความรับผิดชอบต่อการศึกษาดำเนินการด้วยตนเอง
2. ผู้เรียนทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มตลอดเวลา ในสถานการณ์ดังกล่าวทำให้มีโอกาสฝึกกระบวนการทำงานกลุ่ม เช่น ความเป็นผู้นำ ผู้ตาม การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
3. ผู้เรียนต้องรับผิดชอบตนเองในการทำกิจกรรมทุกศูนย์ รวมทั้งรู้จักตรวจสอบความถูกต้องด้วยตนเอง

ขั้นตอนของวิธีสอนแบบศูนย์การเรียนรู้

1. ชั้นเตรียมหรือชั้นนำเข้าสู่บทเรียน เป็นการเตรียมตัวผู้เรียนให้เกิดความสนใจที่จะเรียนหรืออยากลองเล่นโดยครูไว้ความสนใจ ด้วยการชี้แจงกระบวนการเรียน ตลอดจนการใช้วัสดุอุปกรณ์ในศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ
2. ชั้นปฏิบัติกิจกรรมโดยผู้เรียนเข้าทำกิจกรรมตามศูนย์การเรียนรู้ต่างๆในขณะที่ครูคอยสังเกตแก้ไขพฤติกรรมการเรียนและให้ความช่วยเหลือเมื่อจำเป็น
3. ชั้นสรุปผลการเรียน เป็นช่วงที่ครูอาจให้ผู้เรียนนำผลงานจากการทำกิจกรรมมาแสดงเน้นแนวคิดที่ถูกต้องจากการเรียน การจัดกิจกรรมในขั้นนี้จะต้องคำนึงถึงวัยของผู้เรียน เลือกกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับความสนใจของเด็ก

ทุกขั้นตอนของการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้เน้นชัดตัวผู้เรียนคือเด็กเป็นศูนย์กลางตลอดเวลา โดยให้เด็กได้ปฏิบัติ และเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นสำคัญ

ประโยชน์ของการจัดห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้

1. การจัดห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้ เป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนตามความสนใจ และความสามารถของผู้เรียน

2. เป็นการเรียนการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเองเพราะนักเรียนทุกคนสามารถประสบความสำเร็จในการเรียนด้วยตนเอง แม้ว่าจะใช้เวลาในการเรียนแตกต่างกัน ผู้เรียนจะรู้สึกว่าคุณคนมีโอกาสและความเสมอภาคกันในการเรียนรู้ มิใช่คนเก่งเท่านั้นที่มีโอกาส ตอบปัญหาของครูถูก หรือคนที่ครูสนใจเท่านั้นจึงจะถูกครูเรียกให้ขึ้นตอบปัญหา
3. เป็นการเรียนการสอน ที่เปลี่ยนบรรยากาศที่ตั้งเครียด หรือซึมเศร้าในห้องเรียนให้ดีขึ้น เพราะช่วยสร้างความสนใจของผู้เรียนเนื่องจากศูนย์การเรียนแต่ละศูนย์มีความแตกต่างกันไป
4. การจัดการเรียนการสอน แบบศูนย์การเรียนจะให้ ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือ
 - 4.1 กล้าและรู้จักแสดงความคิดเห็น
 - 4.2 รู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง
 - 4.3 ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
 - 4.4 รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
 - 4.5 มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตนเอง
5. เปิดโอกาสให้ครูได้ใกล้ชิดกับผู้เรียน ได้สังเกตพัฒนาการของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในทางที่ดีระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน
6. ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ของเด็กไทยให้ดียิ่งขึ้น เพราะครูใช้สื่อการสอนช่วยถ่ายทอดความรู้ มิใช่เกิดจากการบอกเล่าให้ท่องจำ
7. ช่วยลดภาระในการพูดบรรยายของครู ทำให้มีเวลาในการสังเกตการทำงาน of นักเรียนหรือผู้เรียนอย่างทั่วถึง
8. ทำให้ครูมีความตื่นตัวในการค้นหาความรู้ และสำรวจแหล่งวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดเวลา (นัชรี วรจรัสรังสี, 2534)

ข้อเปรียบเทียบระหว่างการเรียนจากห้องเรียนแบบปกติและห้องเรียนแบบศูนย์การเรียน

การเรียนจากห้องเรียนแบบธรรมดา	การเรียนจากห้องเรียนแบบศูนย์การเรียน
1. นักเรียนนั่งประจำที่เรียงกัน และหันหน้าเข้าหาครูตลอดเวลา	1. ในห้องเรียนจะประกอบด้วยผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย ๆ 4 - 6 คน หันหน้าเข้าหากัน
2. ครูเป็นศูนย์กลางของการเรียน การสอน ความรู้ต่าง ๆ ได้จากครูเป็นส่วนใหญ่	2. นักเรียนได้ความรู้ต่าง ๆ จากการประกอบกิจกรรมตามศูนย์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง
3. นักเรียนมีโอกาสน้อยในการฝึกตนเองด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น การตัดสินใจ การแสดงความคิดเห็น และการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์	3. นักเรียนมีโอกาสน้อยในการฝึกตนเองในด้านการตัดสินใจด้วยตนเอง และทำให้มีโอกาสได้ทำงานร่วมกับเพื่อนเป็นกลุ่ม
4. นักเรียน เรียนสิ่งเดียวเหมือนกันทุกคน	4. นักเรียนประกอบกิจกรรมต่างออกไป แม้จะเรียนในเวลาเรียนเดียวกัน
5. ช่วงเวลาเรียนแน่นอน นักเรียนเรียนทุกวิชาในช่วงเวลาเท่ากันหมด	5. นักเรียนเรียนได้เร็วหรือช้า ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน
6. บรรยากาศในห้องเรียน ค่อนข้างเคร่งเครียด มีการส่งเสริมการแสดงออกน้อย	6. บรรยากาศในห้องเรียนทำให้นักเรียนรู้สึกเป็นอิสระ ไม่ถูกบังคับ เพราะไม่เคร่งเครียด

จึงเห็นได้ว่าลักษณะของการจัดการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียน มีความแตกต่างจากการเรียนการสอนในห้องเรียนแบบปกติอย่างชัดเจนในด้านของความเป็นอิสระในการเรียนที่ให้ความสำคัญในการแสวงหาความรู้เป็นสำคัญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ ศูนย์การเรียน และสัญญาการเรียน

อารีย์ เจริญพจน์ (2521) ได้ศึกษาผลการเรียนภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้การสอนแบบศูนย์การเรียน กับการสอนแบบปกติ ผลปรากฏว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบศูนย์การเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนโดยวิธีสอนตามปกติ และในด้านความรับผิดชอบพบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบศูนย์การเรียนมีพัฒนาการของความรับผิดชอบสูงกว่า

วิริยะ บุญชนะนิวาสน์ (2523) ได้เปรียบเทียบการสอนจริยธรรมโดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนแบบธรรมดาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้เวลาในการสอนรวม 9 ชั่วโมง ผลพบว่า กลุ่มที่สอนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ มีทัศนคติทางจริยธรรมด้านความรับผิดชอบสูงกว่ากลุ่มที่สอนด้วยวิธีธรรมดาและหลังจากสอนไปแล้ว 1 เดือน ผลก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง

สมศักดิ์ ชินพันธ์ (2523) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนในชั้นเรียนกับความรู้สึกรับผิดชอบและมโนภาพแห่งตนของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4-5 พบว่านักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตยมีความรับผิดชอบสูงที่สุด นักเรียนที่ปฏิสัมพันธ์กับครูแบบปล่อยปละละเลย มีความรับผิดชอบต่ำที่สุด การปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนแบบประชาธิปไตยสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้สึกรับผิดชอบของนักเรียน

สุมน โอสถานนท์ (2523) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป โดยการสอนแบบสาธิตและการสอนแบบศูนย์การเรียน ผลการศึกษาปรากฏว่านักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบศูนย์การเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยวิธีสอนแบบสาธิต

ชะอ้อน ทองสงไสยม (2525) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยและความรับผิดชอบของนักเรียนชั้น ม.ศ.1 ที่เรียนจากชุดการเรียนด้วยตนเองเป็นรายบุคคล กับนักเรียนที่ไม่ใช้ชุดการเรียน ผลการวิจัยพบว่า ความรับผิดชอบของนักเรียนกลุ่มที่ใช้ชุดการเรียนด้วยตนเองเป็นรายบุคคลแตกต่างจาก นักเรียนกลุ่มที่ไม่ใช้ชุดการเรียนอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่กลุ่มที่ใช้ชุดการเรียนด้วยตนเองเป็นรายบุคคล มีความรับผิดชอบสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งมีความรับผิดชอบสูงขึ้นแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

นิภา วิจิตรศิริ (2525) ได้ศึกษาถึงผลของกิจกรรมกลุ่มที่มีต่อความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 1 ปรากฏว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกกิจกรรมกลุ่ม มีความรับผิดชอบสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

พิจิตรา พงศ์จินดากร (2525) ได้ทำการทดลองสอนความรับผิดชอบแก่เด็กที่มีระดับพัฒนาการทางสติปัญญาต่างกันโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์ กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวน 90 คน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่สอนโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์และกลุ่มที่สอนโดยวิธีธรรมดามีความรู้ความเข้าใจเรื่องความรับผิดชอบและทัศนคติความรับผิดชอบเพิ่มขึ้นจากเดิม โดยกลุ่มสัมพันธ์มีทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องความรับผิดชอบดีกว่า และมีความคงทนของการเรียนรู้และทัศนคติเกี่ยวกับความรับผิดชอบดีกว่า

จรรยา เอี่ยมสะอาด (2527) ได้เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการสอนโดยชุดการสอนสำหรับห้องเรียนแบบศูนย์การเรียน และโดยวิธีสอนแบบบรรยาย ผลการศึกษาปรากฏว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยชุดการสอนสำหรับศูนย์การเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบบรรยาย

สุปราณี ศรีใสคำ (2531) ได้ศึกษานักเรียนชั้น ม.ศ. 4 ที่เรียนวิชาภาษาอังกฤษ ของกลุ่มนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้สัญญาณการเรียน กับกลุ่มที่ได้รับการสอนตามคู่มือครูพบว่ามีความรับผิดชอบแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญของสถิติที่ระดับ .05 โดยกลุ่มที่ได้รับการสอนโดยใช้สัญญาณเรียนมีความรับผิดชอบสูงกว่ากลุ่มที่สอนตามคู่มือครู

ทิพวัลย์ คำคง (2533) ได้ศึกษาวิเคราะห์ การสอนโดยใช้สัญญาณการเรียนในด้านพัฒนาการทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่านักเรียนที่มีพัฒนาการทางการเรียนมาก เป็นนักเรียนที่มีความรับผิดชอบสูง ปฏิบัติงานสม่ำเสมอมีปฏิสัมพันธ์กับครูดี ส่วนนักเรียนที่มีพัฒนาการทางการเรียนน้อย เป็นนักเรียนที่มีความรับผิดชอบต่ำมีปฏิสัมพันธ์กับครูน้อย คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนทั้งสองกลุ่มสูงกว่าร้อยละ 50 ของคะแนนเต็ม และนักเรียนทั้งสองกลุ่มมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนแบบสัญญาณการเรียน

ชัมพู โปษะบุตร (2534) ได้ศึกษามโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนอนุบาลที่เรียนแบบศูนย์การเรียนกับการสอนแบบปกติพบว่า นักเรียนอนุบาลที่เรียนแบบศูนย์การเรียนมีมโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์หลังจากการเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

งานวิจัยในต่างประเทศ

เพค (Peck, 1958) พบว่า ความรับผิดชอบขึ้นอยู่กับภารกิจและการฝึกวินัยโดยอาศัยความรัก การยอมรับในตัวเด็กนั้นจะทำให้เด็กมีพัฒนาการด้าน ความรับผิดชอบในหน้าที่การทำงานสูงขึ้นด้วย

เพค และ ฮาวิกเฮริส (Peck and Havighurst, 1963) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นที่มาจากต่างครอบครัวที่มีบรรยากาศแบบประชาธิปไตย และแบบใช้อำนาจพบว่าเด็กที่มาจากครอบครัวประชาธิปไตยมีความเป็นอิสระจากตนเองและมีความรับผิดชอบมากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวแบบอัตตาธิปไตย

บาร์โลว์ (Barlow, 1974) ได้ทำการทดลองสอนวิชาปรัชญาที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ (Philosophical ethics) โดยเปรียบเทียบการสอนที่ใช้สัญญาณการเรียนกับการสอนแบบอภิปรายกับนักเรียน 44 คน ตลอดภาคเรียน ผลการวิจัยพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาปรัชญาที่เกี่ยวกับจริยศาสตร์ และความรับผิดชอบของนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นักเรียนมีความสามารถในการค้นคว้า มีแรงจูงใจและความคิดสร้างสรรค์ในการเรียนรู้สูงกว่ากลุ่มควบคุม

เซียร์ส และ เลวิน (Sears and Levin, 1975) ได้ศึกษาโดยสัมภาษณ์พ่อแม่ของเด็กอนุบาล 379 คน เกี่ยวกับการฝึกอบรมเด็กและได้พบว่า การให้ความรัก และการยอมรับลูกในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัวและการฝึกวินัยโดยให้เหตุผล คือ การให้ความรัก ความอบอุ่น แบบประชาธิปไตย จะช่วยให้เด็กทำตามที่พ่อแม่ต้องการและเด็กจะมีพัฒนาการทางด้านความรับผิดชอบสูง

โกลแมน (Goldman, 1978) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเกี่ยวกับทักษะทางวิชาการ (Academic skills) และทัศนคติของนักเรียนที่เรียนโดยใช้สัญญาณการเรียน และไม่ใช้สัญญาณเรียนกับนักเรียน 92 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มที่เรียนด้วยสัญญาณเรียนมีการปรับปรุงทัศนคติต่อการเรียนรู้สูงกว่า กลุ่มที่ไม่เรียนด้วยสัญญาณเรียน และการติดตามผลการเรียนติดต่อกมาเป็นเวลา 2 ปี ปรากฏว่าเด็กที่เรียนด้วยสัญญาณเรียนจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเด็กที่ไม่เรียนด้วยสัญญาณเรียน

แบลค (Black, 1981) ได้ทำการศึกษาผลของการทำสัญญาณเรียนของนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์และมโนทัศน์ในตนเอง (Self concept) กับนักเรียนที่มีความสามารถในการเรียนช้า ระดับกลาง (EMR) มี IQ ระหว่าง 41 - 75 จำนวน 64 คน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มใช้เวลา 6 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและมโนทัศน์ของทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ คือ คะแนนการทดสอบหลังเรียนกลุ่มทดลองเรียนแบบใช้สัญญาณเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุม

มาร์เทนส์ (Martens, 1981) ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนพยาบาล และอาจารย์ผู้สอนเพื่อพัฒนาอาชีพ และความรับผิดชอบในการเรียนโดยใช้สัญญาณการเรียนในหลักสูตร การเรียนปีสุดท้ายพบว่า นักเรียนมีความเห็นว่ากระบวนการเรียนซึ่งใช้สัญญาณการเรียนมีประโยชน์ ช่วยควบคุมการเรียนรู้อย่างดีของตนเองมากขึ้นถึง 95 % เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งเป็นเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มความรับผิดชอบในการเรียน

ดาร์สต์ และคนอื่นๆ (Darst and others, 1983) ได้ทำการวิจัยกับนักศึกษาวิชา พละศึกษาสองกลุ่ม แบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ใช้การเรียนแบบทำสัญญาณการเรียน และกลุ่มควบคุมที่ไม่ได้ ใช้สัญญาณการเรียนเป็นเวลา 5 สัปดาห์ ผลปรากฏว่าหลังการทดลองแล้วนักเรียนกลุ่มที่ใช้สัญญาณ การเรียนทำคะแนนได้สูงกว่ากลุ่มควบคุม นักเรียนยอมรับว่าสัญญาณการเรียนเป็นแรงผลักดันไปสู่ทักษะ การทำงานที่มีประสิทธิภาพ ตามอัตราการเรียนรู้ของตนเอง นักเรียนมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการ ศึกษามากที่สุด เป็นวิธีการเรียนที่เน้นการเรียนรู้มากกว่า การสอนมีโอกาสดำเนินการร่วมกับผู้อื่น และ เรียนด้วยตนเอง มีความสนุกสนานเพลิดเพลินจากการเรียนด้วยสัญญาณการเรียนมากกว่า

เดรด (Drake, 1986) ได้ศึกษาความซับซ้อนของสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนและ พฤติกรรมการทำงานของเด็กอายุ 5 - 6 ปี กลุ่มตัวอย่างเป็นชั้นเรียนระดับอนุบาลและประถม ปีที่ 1 จำนวน 18 ชั้นเรียน โดยศึกษาระดับความซับซ้อนของสภาพแวดล้อมของชั้นเรียนเปรียบเทียบกับ อัตราพฤติกรรมในการทำงานของเด็กในชั้นเรียนแต่ละกลุ่ม โดยมีกลุ่มที่ใช้การเรียนการสอนโดยใช้ กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง กลุ่มที่เรียนโดยใช้กิจกรรมหลาย ๆ อย่างตลอดวัน กลุ่มที่ใช้การเรียน สัญญาณเป็นการนำทางในการทำงานของเด็กและกลุ่มที่ไม่ใช้สัญญาณการเรียน การเก็บข้อมูลใช้การ สังเกตเด็ก 10 คน จากแต่ละกลุ่มที่เรียนโดยการสังเกตเด็กคนละ 40 ครั้ง เป็นเวลา 2 วัน รวม เป็นการสังเกต 400 ครั้ง ต่อชั้นเรียน ผลการวิจัยพบว่า ชั้นเรียนที่มีกิจกรรมจำกัด มีอัตราการทำงานคล้ายคลึงกับชั้นเรียนที่มีกิจกรรมหลายอย่าง แต่มีความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมการทำงาน เกิดขึ้นในชั้นเรียนที่มีกิจกรรมหลาย ๆ อย่างรวมกับการเขียนสัญญาณการเรียนด้วย คือทำให้อัตรา พฤติกรรมในการทำงานสูงขึ้นถึง 92 % และเด็กยังแสดงพฤติกรรมการทำงานสูงกว่า มากกว่าเด็ก ในชั้นเรียนที่ไม่ได้ทำสัญญาณการเรียน นอกจากนั้นยังพบว่าเด็กอายุ 5 - 6 ขวบ ที่อยู่ในชั้นเรียนที่มี การทำสัญญาณการเรียน มีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยกว่าเด็กในชั้นเรียนที่ไม่ได้ทำสัญญาณการเรียนเมื่อปฏิบัติ งานโดยอิสระ

พาร์คเกอร์ (Parker, 1986) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลของการใช้สัญญาณการเรียนที่มีต่อการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาคณิตศาสตร์ ของนักศึกษาระดับวิทยาลัย จำนวน 74 คน ใช้เวลาในการศึกษาตลอดภาคเรียนสุดท้ายในปีการศึกษา 1984 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยสัญญาณเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์แตกต่างกันระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองอย่างมีนัยสำคัญ

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า การใช้สัญญาณเรียน และศูนย์การเรียนสามารถใช้ได้ดีกับผู้เรียนทุกระดับชั้น ทุกวิชา สามารถทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นกว่าการเรียนการสอนโดยวิธีอื่น นอกจากนั้นยังเป็นวิธีเรียนที่สามารถฝึกจริยธรรมด้านความรับผิดชอบได้ดีอีกด้วย